

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra geografie

Bakalářská práce

Prostorová diferenciacie výskytu školní šikany v Evropě

Vypracovala: Hana Čakovská
Vedoucí práce: RNDr. et PhDr. Aleš Nováček, Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlášení:

Prohlašuji, že předkládanou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním svého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu své kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Hana Čakovská

Poděkování:

Mé poděkování patří RNDr. et PhDr. Aleši Nováčkovi, Ph.D., vedoucímu mé bakalářské práce, za odborné vedení, trpělivost a cenné rady, které mi pomohly tuto práci dokončit. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za podporu při celé době mého studia.

ANOTACE

ČAKOVSKÁ, H. (2019): Prostorová diferenciacie výskytu školní šikany v Evropě. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 60 s.

Bakalářská práce se zaměřuje na prostorovou diferenciaci výskytu školní šikany v Evropě na úrovni jednotlivých států. Distribuce sociopatologického jevu je zkoumána na základě kvalifikovaných dat o podílu šikanovaných 15letých žáků, která byla získána v rámci mezinárodního výzkumu PISA, jež pořádá organizace pro hospodářskou spolupráci (OECD). K odhalení prostorových pravidelností jsou použity kvantitativní metody, a to korelační a regresní analýza, které prověřují vztah školní šikany s vybranými ekonomickými, sociálními a ostatními ukazateli. Jejich vliv je zhodnocen u jednotlivých států v analýze. Za účelem vyvození závěrů je v syntéze evropský prostor generalizován a zkoumané kauzality a determinanty jsou popsány v regionálním pojetí. Práce si klade za cíl analyzovat, následně interpretovat prostorové rozdíly zkoumaného jevu a pokusit se nalézt příčiny, specifika místního a regionálního významu států Evropy.

KLÍČOVÁ SLOVA: školní šikana, žák, sociálně patologický jev, geografická diferenciacie, Evropa, korelace, analýza

ABSTRACT

ČAKOVSKÁ, H. (2019): Spatial Differentiation of the Occurrence of School Bullying in Europe. Bachelor thesis. Univerzity of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Education, Department of Geography, 60 p.

The bachelor's thesis focuses on the spatial differences of the occurrence of school bullying on the state level. The distribution of the sociopathological phenomenon is an examination based on qualified data on the proportions of bullied students, which was carried out as part of an international PISA survey organized by the Organization for Economic Co-operation (OECD). To reveal spatial regularities, quantitative methods are used, namely correlation and regression analysis, which control the relationship of school bullying with selected economic, social and other indicators. The impact is evaluated for each country in the analysis. In order to draw conclusions, the European space is generalized in the synthesis and causality is examined and the determinants are described in a regional concept. The work aims to analyze, then interpret the spatial differences of the phenomenon and try for other causes, the specific local and regional significance of European countries.

KEYWORDS: school bullying, student, social pathological phenomenon, geographical differentiation, Europe, correlation, analysis

Obsah

1. Úvod	7
2. Teoretické přístupy a literatura.....	10
3. Metodika.....	15
4. Problematika školní šikany v evropském kontextu	20
4.1 Vývojový aspekt školní šikany	20
4.2 Opatření proti šikaně ve vybraných školských systémech Evropy	23
5. Analýza.....	25
5.1 Výskyt školní šikany v evropských státech	25
5.2 Korelační analýza ukazatelů	28
5.3 Analýza vlivu jednotlivých skupin ukazatelů	39
6. Syntéza prostorové diferenciaci šikanujícího chování.....	42
6.1 Determinanty	42
6.2 Regionální pravidelnosti a specifika	44
7. Závěr.....	47
8. Literatura	49
9. Seznam tabulek, map, grafů	56
10. Příloha.....	57

1. Úvod

Po ztrátě svých axiologických mezníků svět sleduje, jak lidská agrese proniká do mnoha úrovní moderní společnosti. Tato skutečnost se promítla do vzdělávací instituce, která je odpovědná za šíření a uchování hodnot několika generací národa. Agrese je zde přítomna ve formě školní šikany, jejímž cílem je někoho zesměšnit, zastrašit či ublížit. Dnes je považována za sociální nemoc, která může závažně ublížit po zdravotní stránce jedinci, a zároveň i celé společnosti. V jejím důsledku je narušen vývoj osobnosti, vztahů a kvality vzdělávacího procesu (Drăghicescu, Stăncescu 2019, Stăncescu et al. 2019). Zárodek takového chování lze pozorovat již od počátku věků, neboť všechny žijící druhy spojuje i rozděluje přirozený instinkt o přežití, který máme všichni v sobě zakořeněný a je v souladu se soutěživostí (Allanson 2015).

Šikana je zájmem sociální patologie, jejíž termín v sobě zahrnuje společenské jevy, které jsou určeny jako nezdravé, abnormální, obecně nežádoucí, a pro celou společnost jsou vnímány jako negativní (Fischer, Škoda 2014). Mezi tyto závažné sociálně patologické jevy jsou řazeny agresivita a násilí, sebevražedné sklony, zneužívání psychoaktivních látek, kriminalita a sociálně patologické jevy spojené s prostředím rodiny atd. V současném světě vznikl prostor pro diskusi některých skutečností, které byly dříve přehlíženy, a moderní doba si otevření nových témat vyžádala, což je i případ většiny těchto sociálně patologických jevů. Vzrůstající zájem o šikanu v souvislosti se zvyšující se agresí mezi dětmi ve školách po celém světě byly důvodem k napsání této práce.

Školní šikana je studována v rámci psychologických a sociologických výzkumů. Na celosvětové úrovni měření prevalence provádějí mezinárodní výzkumné studie HBSC Survey či PISA, a nejčastěji se tak děje prostřednictvím sebezpozorovacích dotazníků (OECD 2017). V literatuře se k šikaně přistupuje zejména jako k psychologickému procesu a její prostorové pojetí na úrovni států bývá zanedbáváno. Jako pro každý sociální jev je pro ni klíčový pohled historický, kulturní, geografický či náboženský atd. (Sochůrek 2009).

Pro tuto práci je nejdůležitější geografické hledisko, neboť jejím hlavním cílem je analyzovat prostorové rozdíly výskytu daného sociopatologického jevu v Evropě na úrovni států. Studovat výskyt šikany na celosvětové úrovni nemá uspokojivou vypovídací hodnotu kvůli nedostatečným zdrojům v některých částech světa týkající se této problematiky. Dílčím cílem práce je rovněž nalezení hlubších příčin prostorových

rozdílů výskytu šikany a snaha vyvodit geografické pravidelnosti, respektive místní či regionální specifika. Pro analyzování a interpretování prostorových rozdílů sledovaného jevu byla využita kvalifikovaná data školní šikany získaná metodou dotazníků. K jejich korelaci byly zvoleny ukazatele, jako např. HDP, HDI, index kriminality atd. Na základě prostudování literatury vzešly následující vstupní hypotézy pro rozpoznání determinant ovlivňujících výskyt sociálně patologického jevu.

(1) Durkeimova teorie strukturálního tlaku říká (in Fischer a Škoda 2014), že sociální struktura vyvíjí tlak na jedince, čímž se utvářejí různé sociální situace. Fischer a Škoda (2014) zde uvádějí jako příklad chudobu, která v mnoha případech vede k patologickému chování. Britská socioložka Wottonová taktéž považuje chudobu za sociální faktor, který způsobuje dezorganizaci společnosti (Sochůrek 2009). Říčan (1995) poukazuje na určitou provázanost šikany se socioekonomickým statutem ve státech, kde jsou sociální nůžky více rozevřené a ve školních třídách dochází k mísení dětí z bohatších i chudších vrstev. Na základě těchto tvrzení lze usuzovat, že ke školní šikaně dochází v menším měřítku v nivelizované společnosti, kde neexistuje důvod k závisti mezi dětmi, a výskyt školní šikany bude pravděpodobně vyšší ve státech s vyšším indexem ekonomické nerovnosti.

(2) Studie Baylor University (2007 in Willis 2015) prokázala, že náboženství může pro mnoho lidí představovat morální kompas a pocit bezpečí. V souvislosti s touto tezí má náboženství hlubší dopad na řadu sociálních otázek a problémů. Říčan (1995) tvrdí, že morální hodnoty, na kterých staví dnešní evropská společnost, přineslo křesťanství. Proto se domnívá, že by děti z věřících rodin mohly na tento odkaz navázat. Dle těchto úvah lze očekávat vztah mezi náboženstvím a šikanou, jako jednoho ze sociálních konstruktů. Ve státech s vyšší religiozitou by se tak šikana mohla vyskytovat méně.

(3) Janošová et al. (2016) poukazují na odlišnost, která hraje podstatnou roli v šikaně. Jedinec či skupinka dětí se v daném kolektivu shodnou na údajné odlišnosti, kvůli níž nepřijmou mezi sebe spolužáka, který je jimi vnímán jako „divný“. Na základě sociokulturních studií se za příčiny sociální exkluze považují nesmělost, citlivost, náboženské přesvědčení a etnicita (Hamarus, Kaikkonen 2008 in Janošová 2016). V souladu s tímto výrokiem lze předpokládat jistou souvislost mezi výskytem šikany a etnickým původem, který je identifikován jako jeden z důvodů šikany. Země s vyšším podílem přistěhovalců by proto mohly vykazovat značný výskyt šikany.

(4) Na problémové chování dítěte má vliv komunita, z níž dítě do školy přichází. Jedlička et al. (2015) zde upozorňují na riziko kriminogenního prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. To totiž může vést k takovému chování, jež má tendenci odmítat postoje společnosti, a vůči platnému právnímu řádu si utvářet negativní vztah. Děti pocházející ze sociálně patologické minority mohou ve školách vyvolat chování podobné šikaně, a proto další hypotéza zní, že vyšší index kriminality by mohl mít za důsledek vyšší výskyt šikany.

Práce je rozdělena na teoretickou a analytickou část. V úvodu je nastíněna charakteristika školní šikany a k ní jsou stanoveny čtyři hypotézy. Kvůli důkladnému seznámení se s jevem, obsahuje následující kapitola teoretický rámec společně s geografickým zaměřením. Metodika v další kapitole objasňuje postupy pro vypracování podkladů analýzy a výběr statistických dat. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na charakteristiky školní šikany v evropském kontextu, a to především z hlediska historického a legislativního. V analýze dochází k rozboru vytvořených tabulek poukazujících na míru vlivu jednotlivých indikátorů a mapových výstupů, které určité kauzality zaznamenávají. Syntéza obsahuje nejdůležitější vyvozené závěry z analýzy o výskytu školní šikany v regionálním pojetí. V závěru jsou hypotézy potvrzeny, či vyvráceny a zhodnoceny stanovené cíle a výsledky práce provedeného zkoumání.

2. Teoretické přístupy a literatura

V těžišti zájmu je zkoumání prostorové diferenciaci sociopatologického jevu, proto je v tomto ohledu nutné si přiblížit teorii a definovat pojmy, které se více či méně dotýkají tématu bakalářské práce – školní šikany. Hlavním cílem této části je diskutovat o názorech a pohledech zahraničních i českých autorů a vyzdvihnout některé přístupy, které je vhodné představit v souvislosti se zvoleným myšlenkovým konceptem zdůrazňujícím geografické hledisko.

Celý novodobý svět se potýká s řadou problémů, které jsou spjaty i s různými sociopatologickými jevy. Tyto nechtěné, nežádoucí a nepřijatelné fenomény, které se vyznačují určitou sociální nebezpečností, se stávají součástí literatury od 2. poloviny 19. století, kdy sociolog Herbert Spencer ve své studii zavedl termín *sociální patologie*. V českém prostředí se touto problematikou zabývá Sochůrek (2009), Kraus, Hroncová (2007), Mühlpachr (2008), Fischer, Škoda (2014) a další. Na téma šikanování existuje rozsáhlá literatura, která ho rozebírá především z jejího psychologického hlediska. V rámci sociální patologie šikaně nebylo poskytnuto tolik prostoru, jako např. drogové závislosti, prostituci či kriminalitě. Kolář (2001), uznávaný odborník přes šikanu, shledává problém v neznalosti, mýtech a bagatelizaci, které jev delší dobu provází. Bičík (2015) tvrdí, že rozsah a struktura sociálně patologických jevů je nestabilní, neboť se vyvíjejí současně se společností. Ta způsobuje jejich samotný vznik, a následně je jimi zpětně ovlivněna. Podle autora je tedy vhodné k sociálně patologickým jevům dnes přiřazovat i některé nemoci či poruchy chování v podobě násilí a šikanování.

Termín šikana zavedl norský badatel Dan Olweus v 70. letech minulého století při studiu agresivity školní mládeže a definoval ji jako situaci, kdy je student opakovaně vystaven negativnímu jednání ze strany jednoho či více žáků (Olweus 1993 in Janošová et al. 2016). Kolář (1997) označuje šikanování za nemocné čili patologické chování mající povahu skupinové trestní činnosti a organizovaného zločinu s dětskými rysy. Jako nemoc ji bere také Říčan (2010), který současně říká, že třídní šikana ve skupině kazí vztahy a narušuje etický a psychický vývoj dětí. Následky se těžce podepisují na všech, a to zejména na oběti a agresorovi. Definice, na níž by se shodli odborníci, zatím neexistuje, neboť je problematické určit, jaké behaviorální projevy lze ještě pokládat za šikanu. Jasná jsou však tři hlavní kritéria, při nichž k šikaně dochází. Patří mezi ně záměrnost jednání, opakovanost a asymetrie sil (Janošová et al. 2016, Kolář 2001).

V literatuře (viz např. Říčan 2010, Kolář 1997, Janošová et al. 2016) se nejčastěji setkáváme s dělením šikany na formu přímou a nepřímou. Přímou šikanou se chápe fyzické ubližování, poškozování či odcizování osobních věcí. Nepřímá šikana vzniká ze sociální izolace, kdy spolužáci oběť záměrně přehlížejí a vyčleňují ji z kolektivu. Podle teorie Søndergård (2012 in Janošová et al. 2016) šikana vzniká úzkostí ze sociální exkluze, neboť začleňování do sociálních skupin je přirozeností člověka. V posledních letech narostly případy nepřímé formy šikany, což vysvětluje *teorie the effect/danger ratio* Björkqvista et al. (1994), podle níž si agresor volí strategii nepřímé agrese kvůli větší „bezpečnosti“, tedy anonymitě.

Mühlpachr (2008), Kraus, Hroncová (2007) či Kajanová (2014) šikanu v rámci sociopatologických jevů řadí mezi druhy agresivity. Podobným způsobem ji chápe Lovaš (1998 in Janošová et al. 2016) kvůli jejímu záměrnému a nevyprovokovanému agresivnímu jednání. Sigmund Freud či Konrad Lorenz zastávají *teorii vrozené agresivity* (in Fromm 1997), která říká, že agrese vzniká z vrozeného pudu a hledá podněty, aby se mohla plně projevit. Čermák a Klimusová (2000 in Fráňová 2010) v agresivitě spatřují prostředek sloužící k dosažení cíle a v druhém případě k vybití negativní emoce. Pro vysvětlení agrese u dětí se uplatnil Crickův a Dodgeův (1994 in Fráňová 2010) *model zpracování sociálních informací*. Na základě jeho sociálně-kognitivního přístupu rozlišují agresi na reaktivní, která hledá příčiny v nižší sociální inteligenci, a na proaktivní, která vychází z přesvědčení, že s její pomocí se nejrychleji dosáhne sociálního cíle.

Příčinami agresivity se zabírají Fischer a Škoda (2014) a dispozice k ní rozlišují na biologické a sociokulturní. Biologickými faktory stupňujícími míru agrese v chování jsou např. hladina testosteronu nebo podmíněnost genetikou. U některých jedinců se agrese objevuje v souvislosti s určitou psychickou poruchou, nemocí nebo úrazem. Za hlavní sociální faktory lze považovat vazby v rodině, působnost ve vrstevnických skupinách a vlivy politické, mediální, ideologické – tedy vliv celé společnosti a jejího systému. Buriánek a Moravcová (2015) uvádějí podobné dvě skupiny faktorů, které mládež podněcují k porušování společenských pravidel. První skupina důvodů přičítá individuálním charakteristikám jedince, které lze popsat jako slabé morální zábrany a nízkou schopnost sebeovládání. Druhou skupinou jsou pak tzv. sociální faktory, na nichž se shodují s Fischerem a Škodou (2014). Jedná se o faktory převážně kladoucí důraz na vazby člověka s okolním prostředím, tedy vazbu s rodinným zázemím a školou. Buriánek a Moravcová (2015) dodávají, že míra zapojení do konvenčních aktivit může poukazovat na víru v hodnoty a normy společnosti, které se jedinec rozhodne dodržovat,

či nikoliv. Podle nich má nezastupitelnou roli výchova, která může zabránit delikventnímu chování dítěte. Neúplná rodina či neúspěchy ve škole mohou jedince ovlivnit natolik, že si začne mezi vrstevníky vyhledávat kamarády, kteří se nacházejí v podobně problematické situaci. Útočiště pak najde u skupiny, pro niž je charakteristická slabší osobní morálka. Působnost v tomto sociálním uskupení může následně vést k porušování společenských pravidel a páchání trestné činnosti. Podobného názoru je také Říčan (2010), který uvádí, že hodnotový žebříček, jenž se vštěpuje dětem v rámci výchovy, může zabránit šikaně. Kajanová (2014) další socializační vliv přisuzuje médiím. Televize, internet či videohry obsahující násilí mohou dětem podat návod k delikventnímu chování.

Jedlička et al. (2015) poukazují na důležitou roli prostředí, které vykazuje rozdílné faktory podmiňující lidské chování. Tuto skutečnost vyzorovala Chicagská škola, podle níž existuje pravidelnost výskytu určitého deviantního chování v prostředí měst. Na tomto přesvědčení je postavená *teorie sociální dezorganizace*. Prostřednictvím jejího výzkumného programu došla k závěru, že městské čtvrti utvářejí vzorce kriminálního jednání, jež mělo být vyvoláno zhroucením významných sociálních institucí, jako jsou rodina či škola. Společenské instituce nebyly nadále schopny kontrolovat lidské jednání, a proto ve městech došlo k nahromadění problematických vlivů, před nimiž je komplikované nezletilé ochránit.

Podle Halfacree (1993 in Hruška 2014, s. 585) „rozdílná životní prostředí člověka produkují i rozdílné vzorce chování“, proto je důležité porozumět odlišnosti městského a venkovského prostředí. Z množství teoretických přístupů ke studiu města lze jmenovat *sociálně-ekologický přístup* Chicagské školy, který klade důraz na vysvětlení urbanizačních procesů, prostředků formujících společnost a prostorových struktur města, které jsou ovlivněny soutěží jednotlivců. V jejich důsledku dochází k jejich vytlačení a nahrazení novými uživateli. Kolem historického jádra sídla se nachází zóna přechodu s méně kvalitním a stárnoucím bytovým fondem a s některými průmyslovými i komerčními aktivitami, které se často stávají místem k osídlování novými chudšími obyvateli zahrnujícími i skupiny imigrantů. Atributem této části je nestabilita a nerovnováha, která umožňuje koncentraci sociálně-patologických jevů (Sýkora 1993, Toušek et al. 2008). Vyšší společenské vrstvy se naopak podle Hoytovy (1939 in Sýkora 1993) *teorie filtrace* z těchto míst stěhují dále od centra do nově vystavěných čtvrtí.

Podle Cloka (2006 in Hruška) je typickým rysem venkovského způsobu života pospolitost tamního obyvatelstva, úcta ke krajině a specifická morálka. Librová (1988 in

Emmerová 2000) se zaměřuje na vlny obdivu, které byly věnovány venkovu v období vývoje evropské civilizace kvůli místním tradicím, společenskému životu a hodnotám označovaných jako skutečné. Venkov se stal pro mnoho lidí inspirací a zároveň sociální utopií. Kraus et al. (2001) však podotýkají, že městské a venkovské prostředí se za poslední desetiletí vyrovnalo, ať už to znamená přiblížení sociálních kontaktů, kulturních podnětů, motorizaci rodin či zavedení hromadné dopravy. Na celkové změně rytmu života na vesnici má velký vliv vědecko-technický pokrok.

Školské prostředí je na vesnici charakteristické snahou o přátelskou a rodinnou atmosféru. Aby děti nemusely dojíždět do škol ve svém okolí, učí se ve věkově homogenních skupinách (Emmerová 2000). Podle McCrackeneho a Barcinase (1991) jsou městské školy větší, nabízejí více učitelů, administrativních a podpůrných pracovníků, avšak dochází v nich k častému míchání studentů různého původu, rasy a kultur, a tato skutečnost může znamenat omezující faktor v některých interakcích.

Deviantní chování může pramenit ze sociální, ekonomické a mocenské nerovnosti. Existuje několik případů šikany, kdy agresor pochází z chudé, či naopak bohaté rodiny a hlavním důvodem konfliktu se stává závist, či pohrdání. Proto se zde nabízí zmínit *teorii konfliktu* (in Kraus, Hroncová 2007) sociologa a ekonoma Marxe Webera, v níž poukazuje na konfliktní chování, které se utváří na základě podnětu nerovnosti kapitalistického systému. Další možností hledající příčinu deviantního chování je *funkcionalistický přístup*. Podle funkcionalistů deviace pramení z dysfunkční společnosti. Člověk se rodí do společnosti, která je ovlivněna dílčími subkulturami, etniky, náboženskými uskupeními, a ty se na něm nějakým způsobem odrážejí. Sociolog Talcott Parsons (in Kraus, Hroncová 2007) proto přisuzuje socializaci nesmírnou důležitost. *Interakcionistický přístup* původ deviace shledává v interakci mezi jedincem a okolím (Kraus, Hroncová 2007). Prostřednictvím vztahů si jedinec osvojuje hodnoty, podle nichž se řídí a vystupuje ve společenském životě (Jedlička et al. 2015).

Tím lze navázat na sociální *subkulturní teorii* (in Sochůrek 2009), podle níž si veřejnost něčí chování vykládá za deviantní, neboť uznává odlišné hodnoty a normy než zbytek populace. Podle Grubera (1977 in Smolík 2010) si členové v rámci mládežnické skupiny osvojují nové vzorce chování, které mohou být pro společnost škodlivé. Subkultura bývá často spojována s tvorbou různých gangů. Účast v těchto organizovaných uskupeních provozujících trestnou činnost, užívajících násilí a řídících se podle mafiánských norem se na dětech značně podepisuje a určité zkušenosti získané v tomto patologickém prostředí si přenáší do vztahů ve školní třídě. Podle Říčana

(2010) nadvláda gangu ve třídě může znamenat uplatňování šikany. V rámci těchto skupin se na základě *teorie kulturního přenosu* sociální deviace šíří prostřednictvím socializačního procesu a sociálního učení (Sochůrek 2009).

Podle *teorie přirozeného výběru* (in Daněk 2013) si agresori na základě svého vnitřního pudu či frustrace vybírají oběti, proti kterým uplatňují násilí. Oběti jsou v rámci soutěže se sociálním prostředím pokládány za ty, které neobstály v přírodním a společenském výběru. Zpravidla jde o výběr těch silnějších mezi slabšími, což vychází už z dávné historie dědičného hříchu, třídního boje, tělesných trestů novodobé inkvizice či novodobých koncentračních táborů (Kolář 2001). Zmíněnou teorii přirozeného výběru doplňuje *teorie pohlavního výběru*, která vysvětluje rozdílné charakteristické rysy v chování mužského a ženského pohlaví (Pellegrini a Archer 2005). U chlapců je zpravidla pozorováno konkurenční a dominantní chování a jako svou účinnou strategii s cílem někomu ublížit používají fyzické násilí. Socializační tlak bývá v chlapecké skupině zaměřen na nedostatek mužnosti, proto se oběťmi stávají spolužáci, kteří nesplňují představy o chlapecké image. Pro dívčí kolektiv jsou spíše charakteristické pomluvy a intriky (Janošová et al. 2016, Říčan 2010).

V neposlední řadě je důležité představit teoretický koncept *prostorové diference*, která je hlavní podstatou této práce. Novák et al. (2007, s. 35) ji ve svém výzkumu definují jako „stav, který se vyznačuje územními rozdíly“. Samotný pojem diference znamená rozlišení či vývojové rozrůznění. Prostorová diference je ovlivněna skupinou činitelů působících na daném území a zapříčiňujících nerovnosti a problémy ve společnosti. Diference jevu se v prostoru odvíjí od rozdílné organizace fyzickogeografických a sociogeografických jevů. Macešková et al. (2009, s. 3) popisují prostorovou diferenciaci jako „nerovnoměrné rozložení skupin obyvatel v území, např. skupin věkových, kulturních, socioekonomických či etnických“. Rozdílné životní podmínky v daném prostředí vedou k nerovnosti a problémům ve společnosti.

Kolář (2001) poukazuje na velké nebezpečí šíření tohoto jevu, a to zejména kvůli tomu, že se stává součástí vztahových norem v mezinárodním měřítku, čemuž napomáhá i proces *globalizace*. Promítá se to především do postavení regionů a samotných států, z nichž ty silnější si podmaňují a zneužívají ty slabší. Velké riziko nastává tehdy, je-li šikana dále přehlížena či bagatelizována. Způsob nahlížení jednotlivých států na tento sociopatologický jev může být pro výskyt sociopatologického jevu klíčový. Určité vysvětlení může nabídnout zkoumání využívajících kvantitativních metod, které jsou představeny dále.

3. Metodika

Po objasnění teoretických konceptů, z nichž práce vychází, je dále stěžejní osvětlit aplikované postupy při zpracování analytické části. V první řadě bylo důležité shromáždit a zpracovat statistická data, která jsou podkladem pro zpracování práce. Kvalifikovaná data o školní šikaně byla získána prostřednictvím mezinárodního výzkumu PISA 2018, který pořádá OECD (2019). V rámci Programu pro mezinárodní hodnocení studentů (PISA) byla zpracována tříletá zpráva o stavu vzdělání v členských i nečlenských státech OECD. Kromě znalostí a dovedností žáků v oblasti čtení, matematiky, přírodních věd šetří i jejich sociální a emoční stav. Při hodnocení blahobytu studentů byla mezi dílčí aspekty zahrnuta i šikana, čímž se reflektuje důležitost klimatu školy ve výsledcích studentů. Do reprezentativního vzorku bylo zapojeno nejméně 150 škol, z nichž bylo náhodně vybráno 42 žáků ve věku 15 let. V každém státě se hodnocení účastnilo 4 000 - 8 000 žáků (Schleicher 2019). Ve statistické databázi OECD (2019) je podíl šikanovaných označen jako „Procento žáků, které uvedlo, že jsou oběťmi jakéhokoli druhu šikany několikrát za měsíc“. Chybějící data u států Severní Makedonie a Černé Hory byla doplněna z databáze vzdělávací iniciativy Know Violence In Childhood (2017), která vznikla za účelem tříletého analyzování dětského násilí.

Komparaci hodnot OECD (2019) nabídla zpráva Know Violence In Childhood (2017) zaměřující se na zkušenost se šikanou dětí ve věku 13 – 15 let v globálním měřítku. U obou lze pozorovat vyšší hodnoty ve východní části Evropy a nižší naopak v severní části. K významnějším rozdílům dochází u některých států západní a střední Evropy. Porovnávání napříč různými studiemi o výskytu šikany je obtížné, neboť se každý průzkum liší časovým rozpětím (např. minulý měsíc či minulý rok), frekvencí (např. jednou či několikrát za měsíc). V prevalenci tedy mohou existovat rozdíly, ale rizikové faktory a charakteristika šikany se v jednotlivých zemích tolik nerůzní (Smith et al. 2016). Významné odchylky hodnot mohou být rovněž příčinou skutečnosti, že se OECD (2019) nezaměřovalo ve svém výzkumu primárně na šikanu.

Prostorová diferenciací sociopatologického jevu, tedy školní šikany, a jednotlivých ukazatelů je studována v evropském prostoru. Je však podstatné zmínit, že malé státy jako Andorra, Kosovo, Lichtenštejnsko, Monako, San Marino ani Vatikán nebyly analyzovány. Hlavní příčinou je absence dat a malá rozloha, která komplikuje viditelnost těchto států v mapových výstupech (kartogramech).

Výskyt sociopatologického jevu je podmíněn mnohými socioekonomickými a jinými ukazateli. Všechny tyto ukazatele byly zvoleny na základě předpokladu, že se šikanou souvisejí a mají na ni významný vliv. Podle Nováčka (2012) byly ukazatele rozřazeny do tří kategorií, a to ekonomické, sociální a ostatní.

Tabulka 1 Vybrané socioekonomické a ostatní ukazatele

Ekonomické	Sociální	Ostatní
HDP na obyvatele	HDI	Míra religiozity
Index ekonomické nerovnosti	Míra urbanizace	Míra migrace
	Index kriminality	Míra demokracie
		Index lidské svobody

Vlastní zpracování

Mezi ekonomické ukazatele byl zahrnut *hrubý domácí produkt na obyvatele (HDP)* (International Monetary Fund 2020) a *index ekonomické nerovnosti* neboli *Giniho index* (The World Bank 2018). Ukazatel HDP nabízí stručný obraz o podmínkách, ve kterých obyvatelé žijí. Nepříznivá ekonomická situace v lidech vzbuzuje nejistotu, frustraci a nepokoje, které se mohou negativně odrazit v laxním přístupu ke školní šikaně a jejímu vyššímu výskytu. Index ekonomické nerovnosti znázorňuje nerovnoměrné rozložení bohatství mezi vrstvami obyvatel, které způsobuje pocity opovržení či závisti ve společnosti, a tyto prohlubující se rozdíly mohou být negativně vnímány i ve školních třídách. Daná spekulace vedla ke stanovení hypotézy, která předpokládá závislost výskytu školní šikany na vyšším indexu ekonomické nerovnosti.

Sociální ukazatele poukazují na důležitou roli prostředí, které má daný vliv na lidské chování, a proto výběr těchto ukazatelů zahrnuje *index lidského rozvoje (HDI)* (UNDP 2018), který odkazuje na kvalitu lidského života v daném státu, hlavně co se týče péče o zdraví, životního stylu a vzdělání, tudíž je relevantním ukazatelem výskytu školní šikany. *Míra urbanizace* (The World Bank 2019) rovněž naznačuje vyspělost, či zaostalost země. Vzdělaná a informovaná společnost se pravděpodobně zaměřuje na školní šikanu ve větším měřítku, kvůli čemuž volí i dané strategie, aby tomuto negativnímu jevu zabránila. *Index kriminality* (NUMBEO 2020) vypovídá o zamoření místa zločinem. Kriminogenní prostředí u jedinců snižuje respekt k platnému řádu a hodnotám, což může u některých žáků vyvolat šikanující chování. Otázku podmíněnosti indexu kriminality na školní šikanu ověří (4) hypotéza.

Ostatní ukazatelé jsou zástupci kulturních či politických aspektů, které mohou výskyt sociopatologického jevu umocňovat. Je zde zahrnuta *míra religiozity* (CEOWORLD Magazine 2020), která udává podíl věřících v daném státě. Náboženství představuje

pro věřící morální apel, proto by mohla být daná situace vyhodnocena žáky jinak než školní šikanou. To však potvrdí hypotéza, která se této otázky týká. Ukazatel *indexu demokracie* (The Economist 2019) je složený z ukazatelů politické volby a pluralismu, občanského práva, funkčnosti vlády, politické spoluúčasti a politické kultury. Principy demokratičnosti jsou založené na určité míře svobody, tolerance a akceptování odlišností, které přispívají k vzájemnému respektu, což by se mohlo kladně projevit v chování žáků. *Index lidské svobody (HFI)* (CATO Institute 2019) měří míru osobní, občanské a ekonomické svobody. Důsledky omezování svobody či diskriminace se negativně promítají ve společnosti, neboť se jedná o jistou formu šikany ze strany státu, proto lze očekávat i její výskyt ve školních třídách. A konečně *míra migrace* neboli podíl migrantů na populaci států (Pew Research Center 2017), který byl vybrán především z toho důvodu, že se terčem šikany stávají často přistěhovalci kvůli odlišnému vzhledu, oblékání či jazyku. Tato skutečnost vedla k vytvoření hypotézy, která tento předpoklad potvrdí, či vyvrátí.

Vzájemné ovlivňování zmíněných ukazatelů s mírou šikany prokázala korelační analýza. Pro vyjádření závislosti mezi dvěma proměnnými se využil *Pearsonův korelační koeficient*, který se pohybuje v intervalu $\langle -1; 1 \rangle$. Pokud nabývá hodnot v rozmezí $\langle 0; 1 \rangle$, jedná se o kladnou korelaci, tudíž s rostoucí hodnotou roste i druhá hodnota. Korelační koeficient dosahující hodnot $\langle 0; -1 \rangle$ naopak znázorňuje nepřímou závislost, kdy jedna veličina roste a druhá klesá. Výsledek 0 naznačuje, že závislost mezi jednotlivými faktory pravděpodobně neexistuje. Záleží však i na jiných parametrech, kterými je např. kvalita zkoumaných souborů. Výpočet korelačního koeficientu se provedl jako podíl kovariance a součinu obou směrodatných odchylek, a to za pomoci funkcí v programu Excel.

$$r_{yx} = r_{xy} = \frac{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x}) * (y_i - \bar{y})}{\sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 * \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}$$

Vzhledem k proměnlivosti hodnot statistického souboru je důležité zmínit charakteristiky variability, které poskytují střední hodnoty. Mezi ně se zařazují *rozptyl*, *směrodatná odchylka* a *variační rozpětí*. Rozptyl se vypočítá jako průměr ze čtverců odchylek jednotlivých hodnot znaku od jejich aritmetického průměru.

$$s^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}$$

Směrodatná odchylka je „druhá odmocnina z rozptylu a vlastně se jedná o míru rozptylu hodnot sledovaného znaku x_i kolem průměru“ (Kladivo 2013, s. 24).

$$\sigma = \sqrt{\sigma^2}$$

Variační rozpětí udává rozdíl mezi maximální a minimální hodnotou sledovaného souboru. Uvádí se v desetinném čísle.

$$R = X_{max} - X_{min}$$

Dále se aplikovala *regresní analýza*, která vyobrazuje X, Y v bodovém grafu a současně hodnotí vztah závislé a nezávislé proměnné. Tzv. koeficient determinace označený R^2 vyjadřuje úspěšnost této metody. Vypočítá se jako podíl mezi variabilitou vysvětlenou regresním modelem (SS_{REG}) a celkovou variabilitou proměnné (SS_{TOT}). Tento koeficient nabývá hodnot $\langle 0;1 \rangle$. Cílem je nalézt takový tvar regresní funkce, který nejpřesněji vystihuje závislost (ve většině případů zde byla využita lineární funkce).

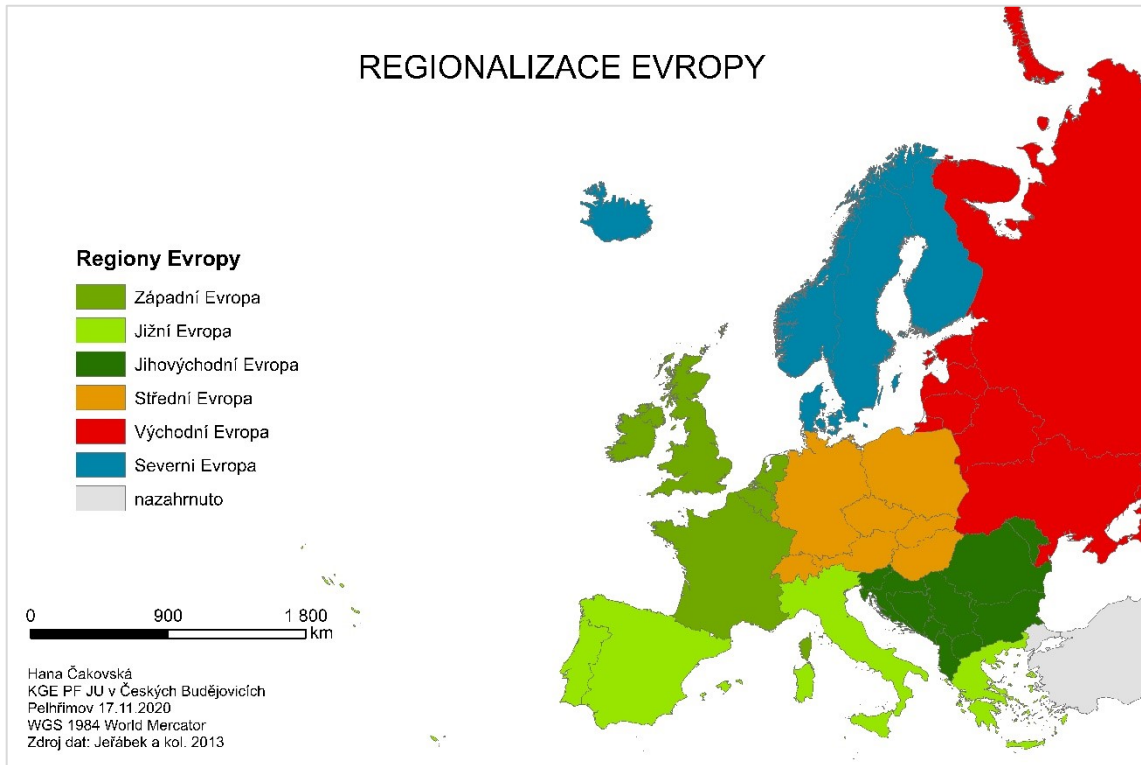
$$R^2 = \frac{SS_{REG}}{SS_{TOT}}$$

$$SS_{REG} = \sum (\hat{y}_i - \bar{y})^2$$

$$SS_{TOT} = \sum (y_i - \bar{y})^2$$

Výsledky korelační analýzy ukázaly sílu vztahu mezi vybranými ukazateli a mírou šikanování, čímž napomáhají rozluštit pravidelnosti a zvláštnosti v prostorové diferenciaci, avšak hlavním cílem je zdůvodnit a interpretovat příčiny prostorového výskytu sociopatologického jevu. Tato problematika je součástí *analýzy*, v níž je rovněž aplikována metoda komparace, která dané podobnosti a odlišnosti nastínila pomocí tematických map, jež byly vytvořeny v softwaru ArcMap 10.4. Pro hrubé srovnání skupin indikátorů se dále pracovalo s průměrem absolutních hodnot. V *syntéze* byla síla vztahů jednotlivých ukazatelů a výskytu sociopatologického jevu zobrazena v rámci jednotlivých regionů. Hodnoty napovídající určité kauzality byly vypočteny jako průměr podílu šikanovaných a vybraných ukazatelů za dané regiony. K syntéze dat byla zvolena regionalizace Jeřábka et al. (2013), kteří Evropu vymezují do 6 regionů. Nezařazený stát Kosovo byl na základě historického a kulturního kontextu zahrnut ke státům jižní Evropy. Následná generalizace evropského kontinentu nabízí lepší představivost prostorového rozmístění daného sociopatologického jevu, který je pro pochopení souvislostí nutné zařadit do historického kontextu v rámci evropského prostoru.

Mapa 1 Regionalizace Evropy

4. Problematika školní šikany v evropském kontextu

Potkali se u Kolína, jeden byl větší a vychytralý, ten druhý menší a bezprostřední. Český animovaný dětský film „Pojďte, pane, budeme si hrát“ ze 70. let vypráví příběh o dvou medvědech, v němž protagonista vyšší postavy svou lstí toho malého neustále zlobí. Dnes by obdobná pohádka zřejmě nevznikla, neboť by se jejich vztah mohl označit místo sourozeneckého škádlení za šikanu. Na školní šikanu dlouhá léta nebylo ve světě nahlíženo jako na hrozbu, což se často zdůvodňuje složitostí zmapování tohoto skrytého jevu (Janošová et al. 2016). Nahlédnutím do historie zrodu tohoto fenoménu v evropském kontextu lze vystihnout její nejdůležitější souvislosti a příčiny.

4.1 Vývojový aspekt školní šikany

Říčan (1995, s. 16) zastává názor, že: „Šikana ve škole je jistě stejně stará jako škola sama“. Autor tak soudí na základě nemravných vlastností – zlomyslnosti a krutosti, které jsou s lidmi i dětmi spojeny od počátku věku. Výraz „bully“, v českém slovníku surovec, násilník, tyran, má kořeny v anglosaských a severoevropských jazycích. Lze ho vystopovat v literatuře pocházející z roku 1530, kdy se šikanující chování objevuje zároveň v době, kdy spolu mládež začala trávit čas ve školách (Donegan 2012). První odkazy na chování v duchu šikany lze dohledat již v bibli, a to v soupeření Kaina a Ábela (Allanson et al. 2015). Podle Koo (2007) byla šikana v 18. století rozšířena ve stejné míře, jak je tomu dnes, nebyla však zcela pochopena. V 18. a 19. století ji spatřovali převážně ve fyzickém obtěžování a vydírání. Typickými agresory byli identifikováni chlapci s větší fyzickou silou, kterou využívali proti slabším. Až v kontextu moderní doby se do šikany začalo zahrnovat i psychické a slovní vyhrožování. Komunikační a informační technologie pak zapříčinily vznik zcela nové formy šikany – kyberšikany, která má často kořeny v „offline“ světě (Černá et al. 2013).

Mezi historické faktory, které vyvolaly šikanu, patří fanatismus, náboženská nesnášenlivost či fyzické přetěžování. V této souvislosti se nabízí ohlédnutí do Kolosea v Římě, kde byli křesťané pronásledováni Saulem, tyranem křesťanské církve. Z toho vyplývá, že pro šikanu je příznačná agresivní sociální interakce a nedostatek tolerance k odlišnosti ostatních (Allanson et al. 2015). Toleranční limit, tedy „schopnost a ochota společnosti nebo skupiny tolerovat určité formy, způsoby nebo intenzitu chování, které vybočuje z obecně přijaté sociální normy“, je v dané společnosti závislý na její normativní či hodnotové struktuře, což lze vidět např. na přístupu dané země k homosexuální orientaci (Sochůrek 2009, s. 13).

V rámci populární literatury vyšla v 19. století ve Velké Británii novela Tom Brown's School Days od spisovatele Thomase Hughese (in Allanson et al. 2015), která prostřednictvím příběhů podává svědectví o školní šikaně, jež byla ve starých internátních školách viktoriánské Anglie velmi častá a tuhá. Je zde názorně ukázán návod, jak se stát ve škole tím úspěšným – prokázáním odvahy a chováním hodným pro imperialistickou Anglii. Další líčení školní šikany, tentokrát na německé internátní škole, je otisknuté v literárním díle Zmatky chovance Törlesse, jehož autorem je Robert Musil (1906 in Říčan 2010). Ta se stala předmětem vědecké diskuse až v 70. letech ve Skandinávii.

První empirické studie se objevují v 70. letech 20. století, kdy začala ve Skandinávii revoluce v přemýšlení o školní šikaně. Skandinávie je rodištěm modelu státu blahobytu, což poukazuje na silnou tradici úsilí o sociální rovnost, a proto co se týče ochrany práv dítěte a vzdělávacího systému, je Sever velmi pokrokový (Fekete 2013, Therborn 2006). Téma šikany ve škole do společnosti poprvé vnesl sociální vědec Dan Olweus z Norska, který bývá označován za průkopníka sledování školní šikany. Olweus dovedl rozpoznat příčinu a výskyt školní šikany a jako první provedl rozsáhlou studii o vzrůstající agresi ve školách Švédska a Norska. Na základě výsledků stanovil přesný profil agresora a oběti. Jeho výzkumy přestaly být školskými úřady v Norsku ignorovány v roce 1982, kdy se začala tamní společnost bouřit kvůli třem případům brutální šikany, jež vedly k sebevraždám (Říčan 2010). Olweusův koncept byl v rámci Evropy přijat v anglosaských a severských zemích či Nizozemsku a vědeckou erudicí školní šikany se vyznačovalo zejména Norsko, Švédsko i Velká Británie (De Saint Martin 2012).

Rozdíly mezi bohatými a chudými vrstvami prohloubily světové války a od druhé poloviny 70. let, vzhledem k demokratizaci na Západě, se začala uplatňovat rovnost přístupu ke vzdělávání. Ve školách začalo docházet k diverzifikaci a pozornost se zaměřila na děti pocházející z chudšího sociálního prostředí, čímž byly nejvíce postižené západoněmecké a rakouské školy. Singule (1991) tvrdí, že v tomto období měla vliv na chod školství také ropná krize, se kterou bylo provázané omezené financování škol a následné studentské nepokoje. Tyto skutečnosti měly pravděpodobně vliv na zhoršení školního klimatu. V 80. letech v souvislosti s požadavky vyšší kvality vyučování započaly snahy řešit i organizaci a řízení školství. Zároveň lze dodat, že podle Allansona et al. (2015) se od této doby začíná brát vážně i školní šikana.

V České republice a jiných státech střední a východní Evropy bylo až do roku 1989 tabu mluvit o její existenci, a to zejména v souvislosti se socialistickou armádou. Učni v internátech často napodobovali praktiky armádní šikany, neboť šikana je prakticky

přítomna ve všech typech komunit, především pak v relativně malých uzavřených komunitních skupinách. Díky nástupu demokratického zřízení téma postupně vyplouvalo na povrch ve spojitosti s lidskými právy. Šikana přestala být tolerována a používána jako validní nástroj pro práci s lidmi, čemuž převážně napomohla silná medializace, neboť agresivita, útlak a krutost mezi lidmi poutá pozornost (Říčan 2010). Další příčinou bujení šikany je nedostatek etické výchovy, úpadek školní kázně a autority učitelů. Janošová et al. (2016) dodávají, že by měly být skupinové hodnoty a normy ve škole směřovány k demokratickým hodnotám a vzájemnému respektu, jež by mohly vést k prevenci šikany. Někteří britští autoři kritizují, že dnešní školní výuka se snaží vštěpovat znalosti a dovednosti z různých vědních, technických oborů. Výchova osobnosti, charakter a vyšší city jsou opomenuty (Říčan 1995). Naopak ve srovnání s komunistickým režimem většinou existoval určitý předmět s morálně-politickým a výchovným rázem. Podle Donegana (2012) a Allansona et al. (2015) vzdělávací systém dětem vštěpuje ideologii, podle níž jsou za úspěšné označováni ti, kteří patří mezi nejlepší a nejtvrdí. Růst a upevnění onoho fenoménu podpořila kapitalistická ekonomika a sociální hierarchie. Konkurenční atmosféra tak pronikla do vzdělávacích, sociálních a ekonomických sfér současné společnosti a její přesný charakter určuje kultura v závislosti na etických systémech, tradici a kontrole ze strany státu. Někteří rodiče navíc často šikanu považují za umění se prosadit v dnešním „moderním“ světě, neboť na pracovišti i v politice se začíná při honbě za úspěchem oceňovat ideologie „ostrých loktů“. Rozšíření šikany je rovněž následkem celkové nedůvěry k vládě, celému politickému systému, včetně zákonodárců, policie a soudů (Říčan 2010).

Kolář (2001) ujišťuje, že s výskytem šikany se trápí na všech školách, avšak v některých zemích lze vyzorovat rozdíly, např. v Norsku či Švédsku. Schleicher (2019) poukazuje na socioekonomické, přistěhovalecké a genderové složení, které zapříčiňuje podstatné rozdíly mezi jednotlivými školami. Jako velmi důležité se ukazuje pochopení této nebezpečné epidemie v její celistvosti a vůbec přiznání si daného problému. Na základě této skutečnosti jsou jednotlivé státy schopny přistoupit k jejímu řešení. Výzkum šikany na celosvětové úrovni naráží na problematiku překladu slova šikana, neboť každá země si termín může vykládat jinak. Je to dáno tím, že národy neobeznámené blíže školní šikanou postrádaly teoretický rámec k přijetí stejného termínu (Koo 2007). Italská „protenza“ v sobě skrývá mnohem širší význam, a proto Itálie v roce 1996 zaznamenala mnohonásobně vyšší výskyt šikany než v Anglii. Mezi vědci a médii se z tohoto důvodu zavedl nový termín „il bulismo“ (Smith et al. 2016).

4.2 Opatření proti šikaně ve vybraných školských systémech Evropy

V souvislosti se zvýšenou pozorností na řešení tohoto sociopatologického jevu se šikana stala předmětem diskusí v Evropské unii (EU). Boj proti šikaně nemá zvláštní právní rámec, ale je řízen 5 směrnicemi, které se této problematice týkají (Dankmeijer 2020). Z nich lze uvést např. Směrnici (2012/29), která stanovuje minimální normy pro práva, podporu a ochranu obětí trestných činů. Práva dítěte přiznává úmluva Organizace spojených národů (OSN), která stanovuje povinnost pro smluvní státy, aby přijaly vhodná legislativní, správní, sociální a vzdělávací opatření na ochranu dítěte (Milli 2017).

Vytváření strategií v boji proti šikaně, vychází převážně z národní iniciativy samotného státu. Evropská unie a Rada Evropy mají velmi omezené kompetence stanovit standardy kvality pro vzdělávací sektory. Významná mezinárodní organizace Europe antibullying network (EAN) či jiné evropské organizace se snaží státy ovlivňovat v efektivnějším prosazování sociální bezpečnosti a omezování diskriminace na školách (Dankmeijer 2020). Politické vedení na vysoké úrovni s právním a politickým rámcem se podle výsledků Nizozemska a Švédska, jimž se daří držet nízkou prevalenci, zdá jako velmi účinný nástroj proti školní šikaně. Závěrečná zpráva organizace Gale (Dankmeijer 2017) hovoří o tom, že ve 44 % evropských zemích existuje politika nebo zákon proti násilí či šikaně. Při provádění svého výzkumu neobdržela žádné oficiální informace či politické dokumenty od Lotyšska, Ruska a Ukrajiny. Na základě toho tvrdí, že v žádné z těchto zemí není uplatňována politika za účelem snížení školní šikany. Ve většině států, např. v Řecku, Maďarsku, Itálii či Portugalsku, je ochrana před šikanou bráněna trestním zákoníkem, který stanovuje nápravná či terapeutická opatření. Na monitorování násilí ve školách se mohou podílet i místní úřady. V Řecku, Itálii a Španělsku jsou kvůli sledování násilí a školní šikany zřízeny národní střediska. Klíčové je pak partnerství mezi sektorem školství, akademickými institucemi, profesními asociacemi a médii, které se snaží společnými silami bojovat proti tomuto fenoménu (UNESCO 2019).

Podle Drăghicescu a Stăncescu (2019) na úrovni Evropské unie převládá očividný zájem na prevenci a omezení školní šikany. Studie a politiky, které cílí na snížení výskytu šikany, se však ve státech EU vyvinuly na odlišných úrovních. Také podotýká, že mezistátní srovnávací přístup těchto politik je složitý, neboť každý stát zveřejňuje jinak obsáhlé zprávy, které mohou být zpracované pouze z určitých komunit a regionů, a navíc ve svém rodném jazyce. Švédsko, Velká Británie a Finsko v nich převážně čerpají z dlouholeté tradice. Státy severní Evropy jsou také charakterizovány velmi progresivním

a kvalitním vzdělávacím systémem. Finsko zavedlo třídy s malým počtem žáků, ve kterých je veškerá pozornost soustředěna na individuální dovednosti žáků i na boj se šikanou. Pro tamní vzdělávací systémy je charakteristické inkluzivní speciální vzdělávání a snaha o minimalizaci slabých výsledků. Není proto divu, že na počátku 80. let Norsko vytvořilo první národní program bojující proti šikaně, čímž inspirovalo jiné komunity a státy (Bogenschuetz 2020). Nejznámějším a nejvyužívanějším programem je The Olweus Bullying Prevention Program (OBPP) z roku 2007 od švédsko-norského psychologa Olweuse. Je určený pro žáky ve věku 5 až 15 let a vychází z podstaty zaškolování zaměstnanců, zavádění školních specializovaných pravidel proti šikaně, vytváření koordinovaného systému s dohledem a spoluprací s rodiči i studenty s cílem učit se a rozvíjet (Laš'ovičková 2011). Ve Finsku se také podařilo sestavit úspěšný program KiVa, který byl licencován ve některých státech po celém světě (KiVa 2020).

Ukrajina se v oblasti školství naopak potýká s řadou problémů, a to zejména z důvodu válčení na východní Ukrajině. Školství je velmi špatně financované, navíc je zde rozšířená korupce (Dankmeijer 2017). V Evropě se školy mimo jiné rozlišují na veřejné a soukromé. Soukromé školy jsou více selektované a spravují je nevládní organizace, např. církev či jiné soukromé organizace. Větší počet soukromých škol je zřízen ve Velké Británii, Dánsku či Lichtenštejnsku. Pověst větší disciplinovanosti a důslednosti získaly privátní školy v Rakousku, které jsou z většiny případů spravovány církví. Některé z nich jsou považovány za velmi elitní. Veřejné školy na evropském kontinentu představují 90 % celého školského systému. Jsou zpravidla spravovány orgánem veřejné správy, či jinou agenturou a dochází v nich k mísení všech sociálních vrstev (Schleicher 2019, Dankmeijer 2017). Žáci jsou v některých školách ve světě nuceni nosit stejnokroje, které na první pohled stírají sociální rozdíly. Dnes je nošení uniforem zákonem povinné v soukromých a elitních farních školách ve Velké Británii (Bednaříková 2013).

Druh a kvalita vzdělání se odvíjí zejména od socio-ekonomického kontextu školy, tudíž zde sociální rozdíly hrají svou roli. Výborná pověst školy může podporovat růst cen v její spádovosti, kam se stěhují především lidé z bohatší vrstvy. Naopak lidé disponující menšími příjmy, majetkem a nižším vzděláním hledají především dostupnost. V těchto podmínkách mohou být sociální příležitosti a nabízené vzdělání na nižší úrovni, čímž se sociální nerovnost prohlubuje (Schleicher 2019). Podle teoretických tvrzení se nerovnost jeví jako jedna z nejvýznamnějších determinantů prostorové diferenciací výskytu sociopatologického jevu, proto se nabízí síla závislosti tohoto, ale i jiných vztahů ověřit.

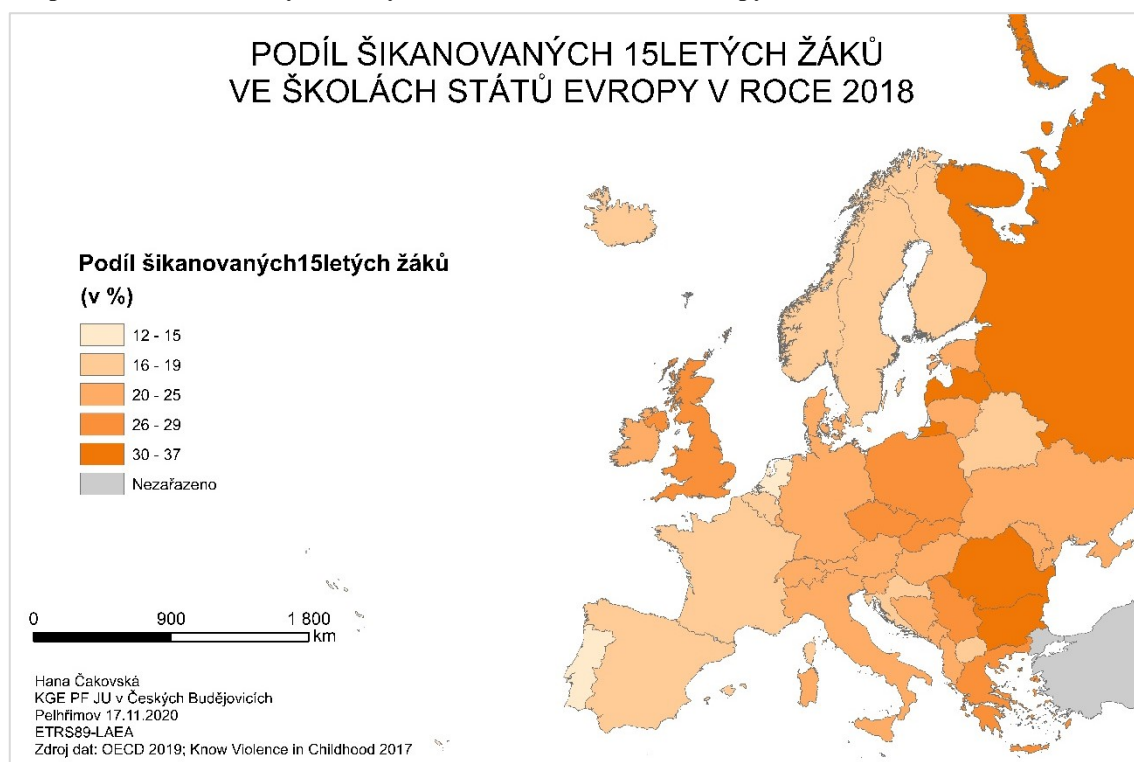
5. Analýza

Prostorové rozmístění sociopatologického jevu ve státech Evropy je zkoumáno prostřednictvím sociálních, ekonomických a ostatních ukazatelů. Jejich charakteristiky mohou vést k příčinám podmiňujícím výskyt. Aby mohly být vyvozeny prostorové pravidelnosti a podobnosti, byly zvoleny metody korelační a regresní analýzy, které si kladou za cíl objevit závislost mezi dvěma zkoumajícími jevy. Podstata analytické části pak vychází z komparace samotného podílu šikanovaných žáků ve školách států Evropy. Podíl šikanovaných zde představují žáci ve věku 15 let, kteří se účastnili hodnocení PISA po celém světě. Výsledný vzorek zahrnoval 4 000 - 8 000 žáků z každého státu (Schleicher 2019).

5.1 Výskyt školní šikany v evropských státech

Podle výzkumného šetření jeden z pěti žáků uvedl, že byl alespoň několikrát za měsíc obětí školní šikany (OECD 2019). Ve srovnání s výzkumem prevence šikany, který je prováděn vládními a vysokoškolskými agenturami, se šikana rovněž vyskytuje u jednoho z pěti, tedy u 20 % zpovídaných žáků (PACER 2019). Je podstatné dodat, že tyto výzkumy byly zaměřeny na státy i mimo Evropu. Napříč zeměmi se se šikanou setkávalo více chlapců než dívek. V následující mapě je ilustrován podíl šikanovaných v evropských školách.

Mapa 2 Podíl šikanovaných 15letých žáků ve školách států Evropy v roce 2018

Mapový kartogram nevyjadřuje zkoumaný jev u států Andorra, Lichtenštejnsko, Monako, San Marino a Vatikán z důvodu horší čitelnosti a nedostatku dat. Podíl šikanovaných se v Evropě pohybuje v poměrně malém rozpětí. Nejnižší podíl šikanovaných představuje 12 % (Nizozemí), naopak maximum dosahuje hodnoty 37 % (Rusko). Z pohledu prostorového rozmístění lze vyšší podíl obecně pozorovat u zemí východní Evropy, kde je společnost vůči šikaně méně citlivá i vzhledem k minulosti totalitních režimů a nižší míře svobody. Tímto trendem se vyznačuje především Rusko (37), u kterého najdeme vůbec nejvyšší podíl šikanovaných. Tento euroasijský hegemon ukázal již v minulosti na přítomnost destruktivních vztahů, v nichž panuje nátlak, vyhrožování, ponižování, odcizení i fyzická síla. Šikana se jevila jako konsolidující faktor při branné povinnosti, jako prostředek sebeorganizace a částečně i způsob, jak se vyrovnat s pobytem v nucených skupinách (Bochaver a Khlomov 2013). Podle Stickleyho et al. (2013) je školní šikana na ruských školách podceňována a zanedbávána. Také poukazuje na skutečnost, která sleduje poměrně vysokou míru šikany i v ostatních zemích bývalého Sovětského svazu. Určitá návaznost je tedy patrná v Pobaltí, které bývalo pod velkým vlivem Ruska. Lotyšsko (35) jako nejzaostalejší stát této oblasti zde vyčnívá vyšším výskytem šikany. Naopak hodnoty klesají u Běloruska (19), což lze označit za překvapivé vzhledem k blízkému sousedství Ruska a jeho velkého dosahu, ať už z historického, politického či kulturního kontextu. Podle Avadniova a Astapchuka (2017) v Bělorusku žádné rozsáhlé výzkumy školní šikany nebyly doposud provedeny, což vede k domněnce, že je zde fenomén notně opomíjen. Také Ukrajina (21) v mezistátním srovnání zaznamenala nižší podíl šikanovaných navzdory zdejšími rizikovým faktorům, které výskyt šikany podle Levchenka et al. (2020) umocňují. Jsou jimi chápány, např. ekonomická nestabilita, válečné operace probíhající na východě země či obyvatelstvo migrující za prací. Ukrajinská společnost navíc čelí silnému nátlaku ze strany Ruské federace provázející ji již od carského impéria. U většiny Ukrajinců převažuje velká snaha o vymanění se z područí této ruské hegemonie (Kappeler 2014). Otázkou je proto stejně jako u Běloruska relevantnost dat.

Ze statistiky také vyplývá, že dalším ohniskem bujení školní šikany bude pravděpodobně velmi heterogenní a temperamentní oblast Balkánu, kde se střetávají rozmanité vlivy, jejichž kořeny sahají do Ruska či Turecka. Zde se nabízí možnost hledat další souvislosti a společné rysy při zohlednění vyspělosti těchto států v rámci evropského kontinentu. Nejvyšší podíl šikanovaných žáků je zachycen v Rumunsku (34) či Bulharsku (34).

Směrem na západ statistický výskyt šikany začíná postupně klesat. K nejnižšímu procentu tohoto sociálně patologického jevu náleží Nizozemsko (12), který v podobných statistikách již tradičně vykazuje příklon k dolní hranici hodnot. Zároveň se řadí ke státům, jejichž pozornost šikana přilákala mezi prvními, což se pravděpodobně odrazilo v přístupu k tomuto fenoménu, a to konkrétním pevným právním a politickým rámcem. Nízkou prevalenci sledujeme i na Pyrenejském poloostrově. Jedním z důvodů může být neexistující akceptovatelný překlad definice „šikany“ ve španělském jazyce (Ortega et al. 2004). V západní Evropě se naopak vysokou měrou šikany vyznačuje Velká Británie, která je známá vyšší stratifikací společnosti. Imperialistická Velká Británie svým chováním v minulosti nabádala k podmaňování těch slabších, což může v mentalitě žáků nadále přetrvávat. Jako bývalá koloniální mocnost dnes představuje vysokou multikulturnost, která může být příčinou svárů.

Nižší míru školní šikany uvádějí severské státy, pro něž je typická silná sociální politika a sociální model s významnou solidaritou. Švédsko se reprezentuje i jako průkopník v prosazování politiky pro zdraví a pohodu dětí a dospívajících (Due et al. 2005).

Tabulka 2 zobrazuje zastoupení států s nejnižším podílem sociopatologického jevu. Je patrné, že v ní dominuje zmíněné Nizozemsko, dále Pyrenejský poloostrov a skandinávské země. Jiné zdroje však uvádějí u Portugalska mnohem vyšší podíl, kterým by bylo zařazeno k zemím opačného spektra podílu šikanovaných. Tento zvláštní rozdíl v datech si lze vysvětlit neexistujícím přesným a ekvivalentním výrazem ke slovu šikana. V jejich národním jazyce se tak používají slova jako provokace či zastrašování, a tak může být jev vykládán odlišně, než je tomu ve zbytku evropských států (Carvalho et al. 2009). U Španělska se odhady o přítomnosti šikany tolik neliší, nicméně problém se zde vyskytuje stejný. Jejich kultura v dlouhém horizontu postrádala informace o povaze šikany, neboť vzdělávací tradice opouštěla sociální a emoční rozvoj a pozornost spíše zaměřila na klasickou výuku základních disciplín. Učitelé pak nebyli vyškoleni, aby se touto problematikou zabývali. Proces začleňování socio-ekonomických aspektů do vzdělávacího rámce v posledních letech již pomalu započal (Ortega et al. 2004).

Tabulka 3 s největším podílem šikanovaných 15letých žáků zahrnuje převážně státy východní i jihovýchodní Evropy a státy bývalého Sovětského svazu. Dále do této skupiny spadají státy, které byly s dřívějším ruským impériem v minulosti spjaty, např. Česko, Slovensko a Polsko. I zde však dochází k určitým nejasnostem ve statistickém srovnání, a to u Česka, u něhož jiné odhady uvádějí nižší podíl (16-17 %), než je tomu u výzkumu

OECD (2019). Z důvodu významné převahy východních zemí ve výčtu států s nejvyšším podílem šikanujícího chování se potvrzuje doktrína o rozvinutém Západu, jehož koncepce vychází z představy o pokroku, jednosměrném vývoji lidstva a rozvoji celé společnosti (Jedlička et al. 2015).

Tabulka 2
Státy s nejnižším podílem šikanovaných

Státy	Podíl šikanovaných [%]
Nizozemsko	12
Portugalsko	14
Island	17
Španělsko	17
Chorvatsko	18
Finsko	18
Bělorusko	19
Belgie	19
Norsko	19
Švédsko	19

Zdroj: OECD 2019
Know Violence In Childhood 2017
vlastní zpracování

Tabulka 3
Státy s nejvyšším podílem šikanovaných

Státy	Podíl šikanovaných [%]
Rusko	37
Lotyšsko	35
Bulharsko	34
Makedonie	34
Rumunsko	34
Česko	30
Slovensko	28
Řecko	27
Velká Británie	27
Polsko	26
Srbsko	26

Zdroj: OECD 2019
Know Violence In Childhood 2017
vlastní zpracování

5.2 Korelační analýza ukazatelů

Korelační analýza prověří závislost mezi mírou šikanovaných a vybraných ekonomických, sociálních a ostatních ukazatelů, u nichž se predikuje určitý vliv na rozmístění sociopatologického jevu. Následující tabulka 4 prezentuje výsledky těchto korelačních koeficientů, které u některých ukazatelů neprokázaly významnější vztahové vlastnosti. Důvodem je pravděpodobně relevantnost získaných dat. V případě podílu šikanovaných se jedná o pouhé odhady a reprezentativní vzorky žáků vybraných škol, nikoliv o pevné výpočty. Jiné výsledky by mohla přinést skutečnost chápající povahu šikany stejným způsobem napříč evropskými zeměmi. Odlišné vnímání šikany lze přičíst k tolerančnímu limitu, který vychází z normativní a hodnotové struktury společnosti, a ten se v každé zemi liší, ať už ve větším či menším měřítku. Jinak řečeno, dané náznaky šikanujícího chování lze brát ve společnosti za signifikantní, či za pouhé škádlení, neboť v různých kulturách existují odlišné představy o chování (Jedlička et al. 2015). To lze demonstrovat na povaze evropských národů, kdy Západ je spíše odměřenější a strážlivější než Východ. Chování jižních národů, kterými se míní Portugalsko, Španělsko, Itálie a Řecko, je velmi specifické svým temperamentem a družností ve smyslu gestikulace a řeči, kdy jedinci mluví hlasitěji a rychleji. Do jižní sféry se řadí i Balkán. Seveřané si

naopak udržují menší odstup, mají větší sebereflexi, jsou také klidnější a jejich sklon k vznětlivosti je menší – lépe se ovládají (Veliký 2013).

Tabulka 4 dále zobrazuje statistické metody charakteristik variability. Mezi ně byl zahrnut rozptyl, variační rozpětí a směrodatná odchylka, které poukazují na proměnlivost hodnot v souboru (viz metodika). Nižší čísla naznačují blízkou podobnost a vyšší čísla naopak velkou odlišnost, která se v souboru vyskytuje.

Dále byla aplikována regresní analýza zobrazující XY v bodových grafech (viz příloha), při jejichž sestrojování je důležité, jaký druh funkce byl využit pro vyjádření vztahu. Nejvyšší číslo koeficientu determinace R^2 vyšlo u ukazatele indexu ekonomické nerovnosti, a to s hodnotou 0,2035. Tento údaj znamená, že se index ekonomické nerovnosti na výskytu školní šikany podílí z 20 %. Podobnou silou závislosti na rozmístění šikany působí další ekonomický ukazatel, a to *hrubý domácí produkt na obyvatele (HDP)*, sociální ukazatel *index lidského rozvoje (HDI)* a ukazatel *index demokracie*. Naopak z pohledu R^2 se nejslabší determinantou jeví ukazatel *míra religiozity*, jejíž vliv lze považovat za překonaný vzhledem k postupující sekularizaci moderní civilizace. Dopad míry religiozity na výskyt školní šikany je 2,96 %. Velká náboženství v dnešní společnosti nehrají tak významnou roli, neboť tradiční náboženství střídá náboženství sektářského typu, pro něž nejsou charakteristické pozitivní vlivy jako právě u velkých náboženství (Mühlpachr 2008).

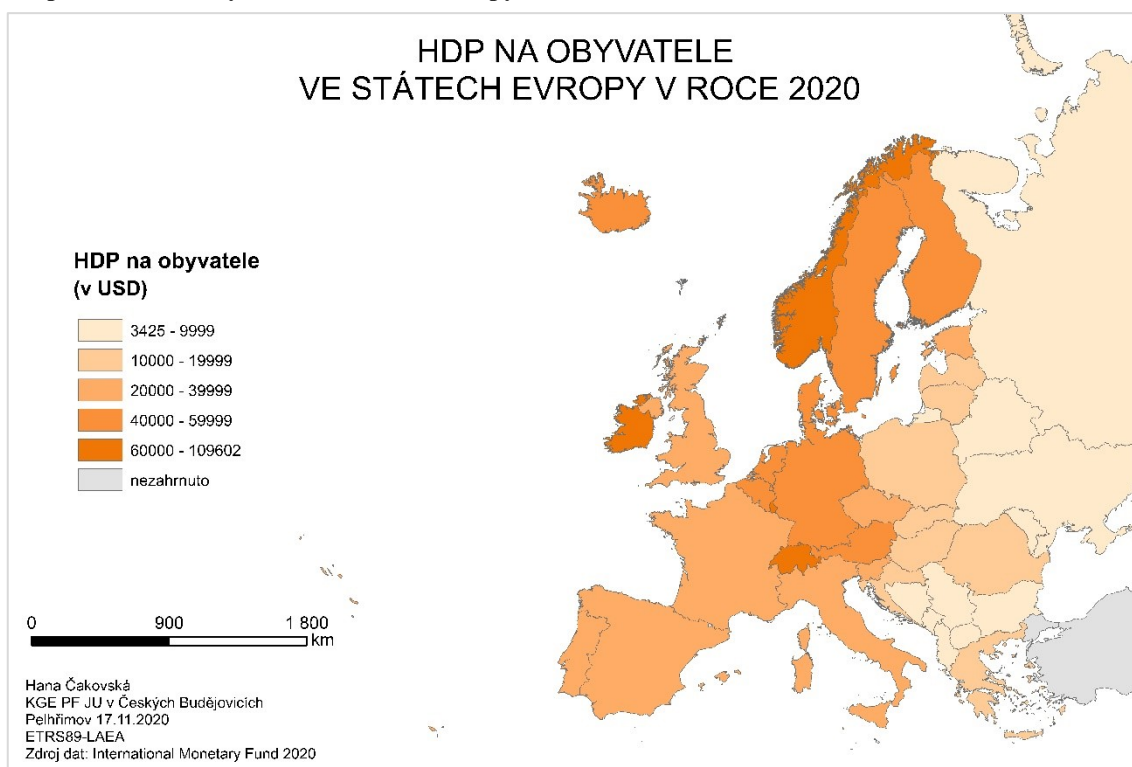
Tabulka 4 Statistické hodnoty ukazatelů

Ukazatele	Korelační koeficient	Rozptyl	Směrodatná odchylka	Medián	Variační rozpětí	R^2
HDP	-0,44	498326775,1	22323,23	22117,5	106177,00	0,195
Index ekonomické nerovnosti	0,45	40,7	6,38	31,75	16,20	0,2035
HDI	-0,43	146,4	12,10	0,877	0,24	0,2261
Míra urbanizace	-0,39	676,4	26,01	71,15	55,30	0,2225
Index kriminality	0,22	82,1	9,06	34,88	27,89	0,0494
Index demokracie	-0,43	84,1	9,17	7,51	7,39	0,1885
Index lidské svobody	-0,33	78,3	8,85	8,115	2,56	0,107
Míra religiozity	0,17	331,4	18,20	41	68,00	0,0296
Míra migrace	-0,31	87,2	9,34	11	41,00	0,1497

Zdroj: viz kapitola 3, vlastní zpracování

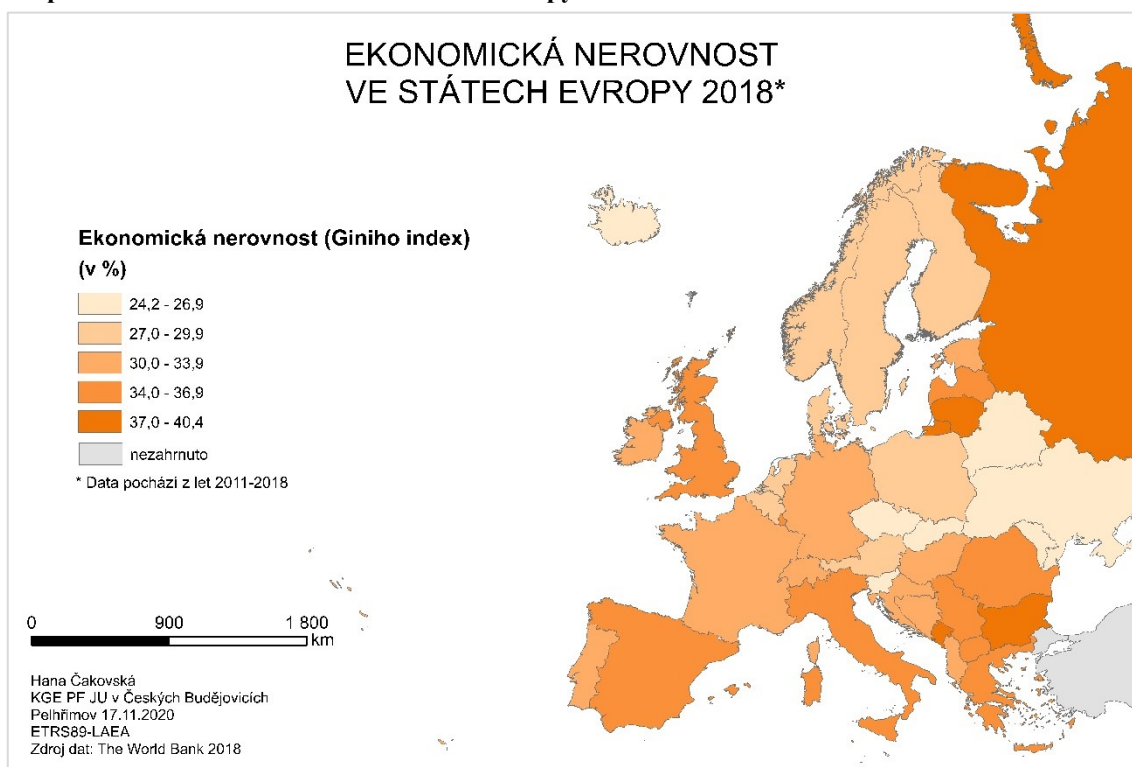
Prvním ekonomickým ukazatelem, který se téměř z 20 % promítá do výskytu sociálně patologického jevu, je *hrubý domácí produkt na obyvatele (HDP)*. V tomto případě se jedná o negativní vztah, neboť korelační koeficient vyšel -0,44. Záporná hodnota předznamenává, že nízké HDP je pravděpodobně spojováno se zvyšováním podílu šikanovaných žáků. HDP je důležitým ukazatelem pro mezinárodní srovnání výkonosti národních ekonomik přepočtenou na obyvatele. Hodnoty HDP jsou v souboru rozptýleny nejvíce ze všech ukazatelů a jejich variační rozpětí dosahuje bezesporu nejvyššího rozdílu, což v poměru s relativně nízkým rozpětím podílu šikanovaných může komparaci ztěžovat. Nabilah et al. (2018) uvádí, že vysoká životní úroveň se promítá ve volném čase k pozitivním činnostem, proto šikana, která je vykreslena jako negativní jev, by se neměla stávat příliš velkou součástí jejich života. To se potvrzuje u severských států a většiny států západní Evropy, jež se s nejvyšším HDP řadí současně k zemím, kde hodnota podílu šikanovaných přesahuje medián (23) jen výjimečně. Země s omezeným státním rozpočtem pravděpodobně vynakládají výrazně nižší množství investic putujících do školství, čímž se riziko šíření sociopatologického jevu může zvyšovat (Richardson, Hiu 2018). To lze demonstrovat na absenci politik zaměřujících se proti šikaně v Rusku, Ukrajině či Lotyšsku. Ukrajina však přes nízké HDP na obyvatele a absenci národní politiky zaregistrovala nižší míru šikanujícího chování. U Ukrajiny byl tento rozchod nastíněn již výše.

Mapa 3 HDP na obyvatele ve státech Evropy v roce 2020

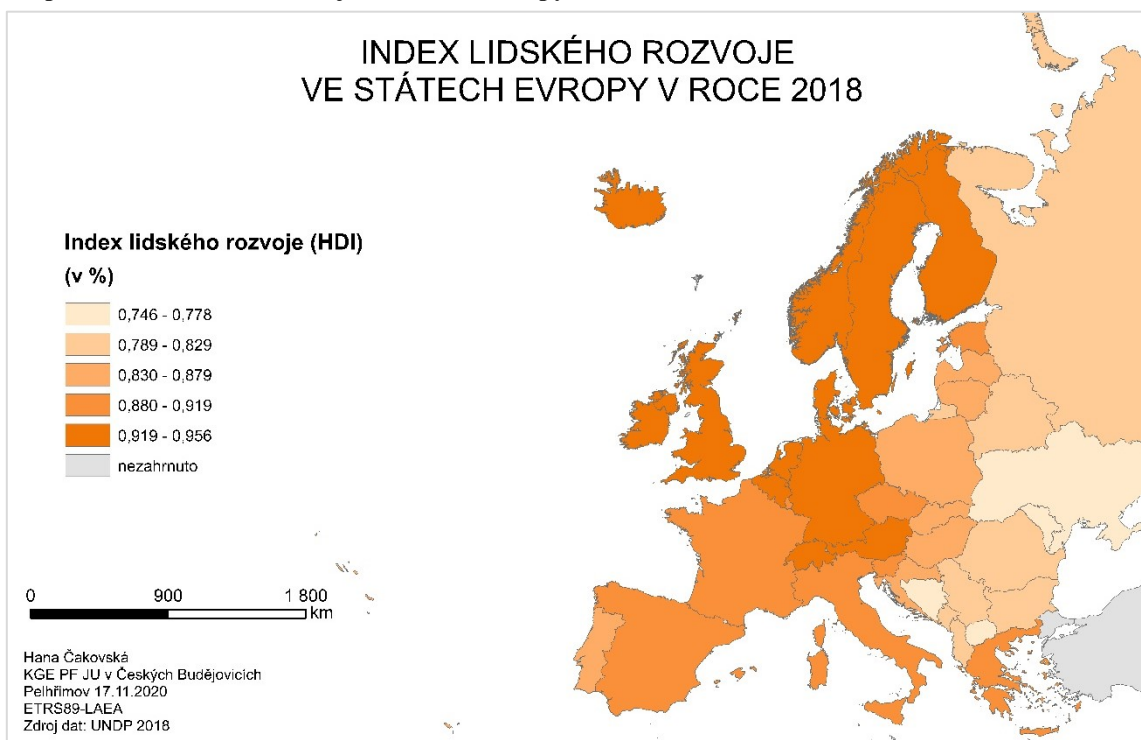
Z pohledu výsledných hodnot korelačního koeficientu se nejvýznamnějším a zároveň pozitivním vlivem na míru šikanování jeví ekonomický ukazatel *index ekonomické nerovnosti*, z čehož vyplývá, že čím vyšší index ekonomické nerovnosti na daný stát připadá, tím je vyšší pravděpodobnost, že podíl šikanovaných na tanních školách bude vyšší. Relativní blízkost hodnot prvků, kterou naznačuje rozptyl i další míry variability, je pro korelaci určující, a proto v tomto případě mohla proběhnout snáze. Ukazatel tedy napověděl, že existuje souvislost mezi propastnými rozdíly bohatších a chudších vrstev a přítomností sociopatologického jevu ve společnosti, jak ostatně uváděla i hypotéza. Severské státy či Nizozemsko se pyšní nižším indexem ekonomické nerovnosti a zároveň i míra šikanovaných se pohybuje při dolní hranici hodnot. Mapa demonstruje nejvyšší index ekonomické nerovnosti v Bulharsku (IEN = 40,4; PŠ = 35), dále v Rusku (IEN = 37,5; PŠ = 37), Pobaltí a na Balkáně, kde se tento předpoklad naplnil. Vysoká stratifikace společnosti je příznačná i pro Velkou Británii (34,8), která zaznamenala šikanu již na konci 18. století, která byla na internátních školách velmi častá. Podle Scuttse (2018) se i dnes u některých privilegovaných dětí, které opouští své rodiny v útlém věku, objevuje „syndrom internátní školy“. Z dětí, jež se příliš snaží skrývat emoce, předstírat zralost a prosazovat svou sílu, se tak mohou stát tyrany. Nepravidelnost se však vyskytuje u Česka, kde přetrvává rovnostářství z období socialismu, v němž nebylo přípustné na školách do roku 1989 tento problém oficiálně přiznat (Říčan 1995).

Mapa 4 Ekonomická nerovnost ve státech Evropy 2018

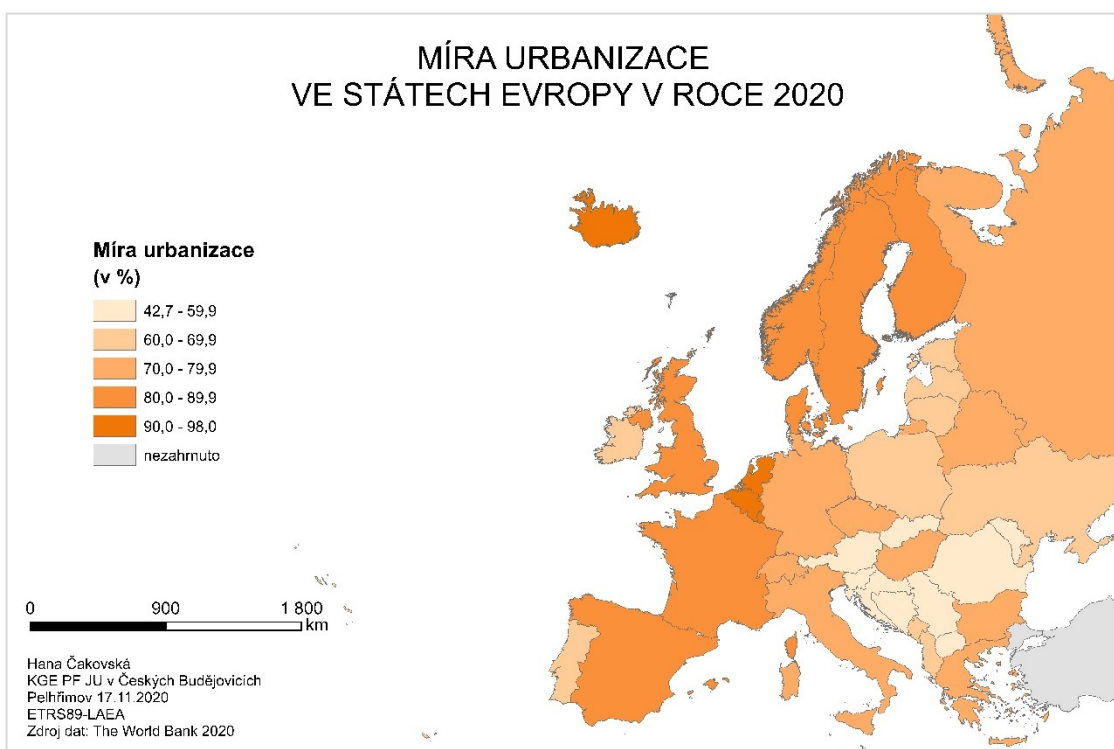
Sociální ukazatel *index lidského rozvoje (HDI)* se zaměřuje na tři dimenze lidského rozvoje – materiálnost, vzdělání a průměrnou délku života. Rozdíly jsou uvnitř Evropy dány západo-východním gradientem, který vyplývá z odlišného hospodářského, společenského, kulturního a politického vývoje. Míra šikany s HDI koreluje v negativním vztahu, tzn. že státy s vyšším HDI zaznamenávají nižší podíl šikanovaných. Korelační koeficient nabyl nejvyšší hodnoty ze všech ukazatelů, a to -48, čímž se potvrdil předpoklad, že daná úroveň HDI na rozmístění jevu působí. Tvrzení odpovídají severské, německy-mluvící země a oblast Beneluxu. S vysokou hodnotou HDI souvisí vysoká ekonomická a kulturní úroveň rodin, která zpravidla odpovídá i vysokému dosaženému vzdělání (Janošová et al. 2016). Rovněž jeden z nejvyspělejších školských systémů je zaveden právě v severských zemích. Východní Balkán i přes vyšší hodnoty HDI ve srovnání se západním Balkánem čelí šikaně více. Je to pravděpodobně dáno tím, že Bulharsko a Rumunsko po vstupu do EU v kontextu evropského práva začaly vyvíjet lepší strategie, jak tento problém sledovat, a přítomnost fenoménu si začaly více uvědomovat a řešit. V souvislosti s nižšími hodnotami HDI ve východní Evropě lze dodat, že podle Ruedena et al. (2006) nízké socioekonomické statusy a nízká dosažená úroveň vzdělání jsou predikátorem k viktimizaci a šikaně, neboť jdou často ruku v ruce se zvýšeným stresem v rodině či násilným chováním. Životní styl pečující o zdraví je též potenciální cestou k prevenci šikany (Alfonso-Rosa et al. 2020).

Mapa 5 Index lidského rozvoje ve státech Evropy v roce 2018

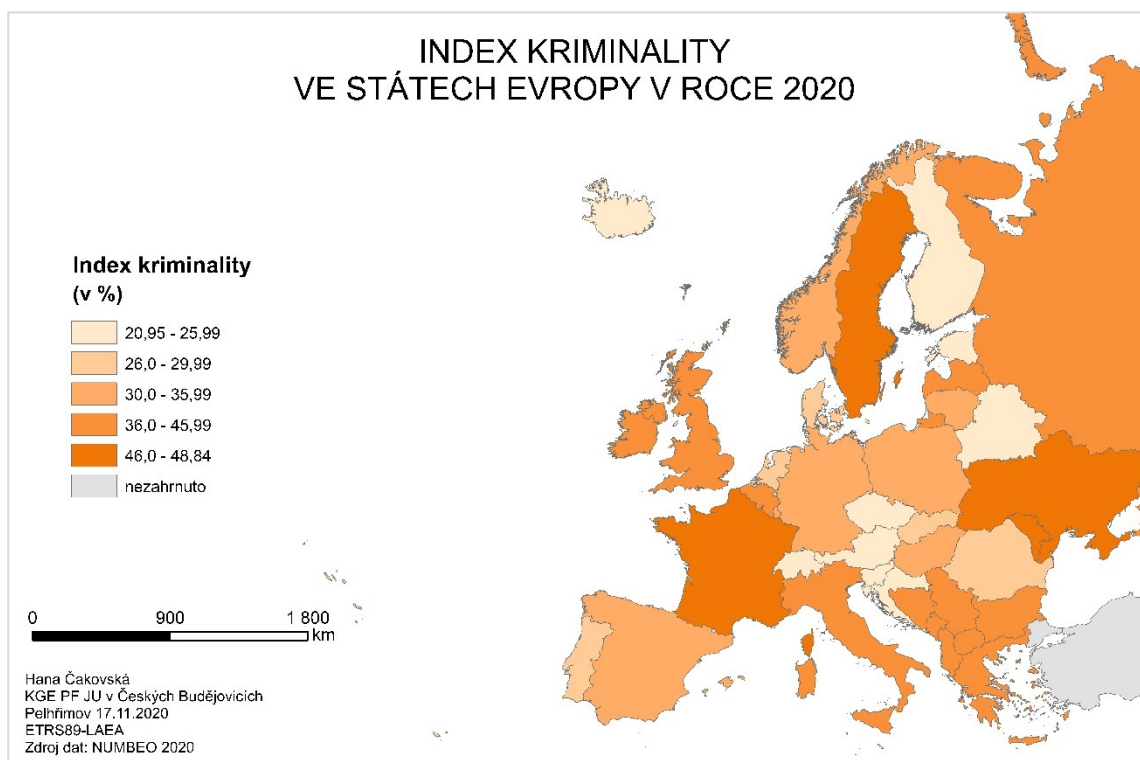
Dalším analyzovaným indikátorem je *míra urbanizace* ze skupiny sociálních ukazatelů. Je zřetelné, že městské obyvatelstvo v Evropě výrazně převažuje nad vesnickým. S tím je asociováno tvrzení Chicagské školy o koncentraci negativních vlivů právě v městských prostorech. V současnosti však dochází ke stírání rozdílů mezi městským a venkovským obyvatelstvem. Kvůli mezistátnímu srovnání je větší pozornost zaměřena na pozitivní důsledek procesu urbanizace, a to na zvyšování životní úrovně a vzdělanosti obyvatel. V této souvislosti lze u státu očekávat širší osvětu sociopatologického jevu, který bude ukotven v zákonech či jiných národních politikách. Na základě korelačního koeficientu, který vyšel -0,39, se prokazuje, že se podíl šikanovaných snižuje ve více urbanizovaném státu. Mezi nejvíce urbanizované státy patří Belgie (98), Island (93,9) a Nizozemí (91,9), ve kterých jsou zároveň uplatňovány školní strategie a národní politiky v boji proti šikaně (Dankmeijer 2020). Vysoké hodnoty urbanizace navazují v severských státech, které již od 80. let převzaly iniciativu ve sledování tohoto fenoménu. Míra urbanizace nabývá nižších hodnot obecně ve státech jihovýchodní, východní a střední Evropy. Nejméně urbanizovaným státem je Moldavsko (MU = 42,7; PŠ = 24), ve kterém se střetávají dvě odlišné sféry vlivu, a to ruská a proevropská. Teprve nedávno zde začali odborníci usilovat o důkladné informování o šikaně, neboť dosud nebyla v povědomí moldavské veřejnosti, ačkoli její přítomnost žáci ve škole cítili (Pelivan 2019).

Mapa 6 Míra urbanizace ve státech Evropy v roce 2020

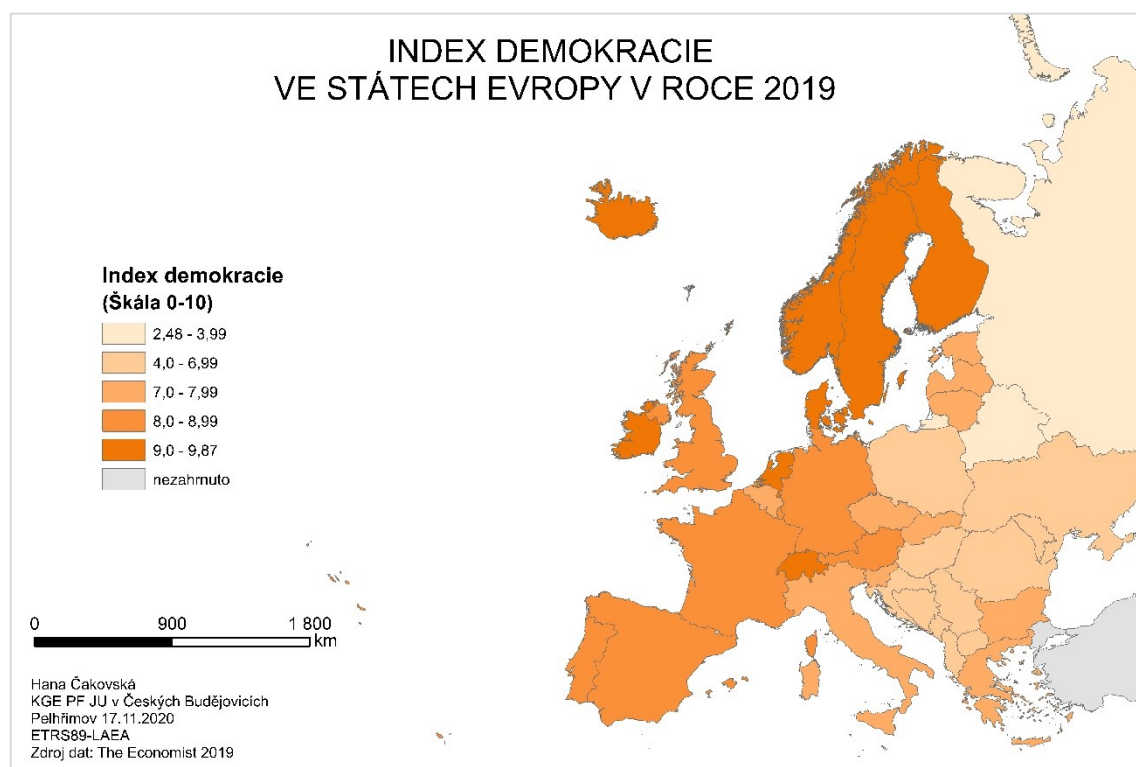
Posledním zástupcem sociálních indikátorů je *index kriminality*, u něhož se předpokládalo, že mezi ním a školní šikanou bude existovat přímá úměrnost. Předpoklad vycházel z tvrzení Jedličky et al. (2015), které je zmíněno v hypotéze. Autor upozorňoval na neblahý vliv kriminogenního prostředí, které utváří specifický rámec chování odmítající nastavené postoje a hodnoty společnosti. S vyšším indexem kriminality existuje tedy větší šance výskytu sociopatologického jevu. Závislost se v určité míře prokázala kladným koeficientem, který nabyl druhé nejnižší hodnoty závislosti ze všech analyzovaných ukazatelů, a to 0,22. Na většinu států, u kterých pozorujeme hodnotu indexu kriminality nižší než medián, připadá nižší podíl šikanovaných, čímž do korelace zapadají. Nerovnost pak převládá zejména v západních státech, u nichž se vzhledem k vysoké kriminalitě nenaplnila odpovídající míra šikanovaných. Jsou jimi Francie (47,37), Belgie (45,29), a Irsko (45,29), za jejichž kriminálními činy stojí velký počet přistěhovalců. Druhý nejvyšší index kriminality je zaznamenán ve Švédsku (47,43), které v posledních letech musí čelit přestřelkám tavních pouličních gangů. Švédsko však na ni rychle zareagovalo a vytvořilo speciální program, který má kriminalitu potlačit (ČT 24 2020). Švédsko je státem se silným sociálním modelem, které se snaží všechny tyto nežádoucí vlivy řádně řešit. Tato mentalita se promítá i do boje proti školní šikaně, což lze soudit na základě vysoce rozvinutých a legislativních nástrojů, čímž se zvyšuje povědomí o škodlivosti tohoto jevu (Šimečková 2020).

Mapa 7 Index kriminality ve státech Evropy v roce 2020

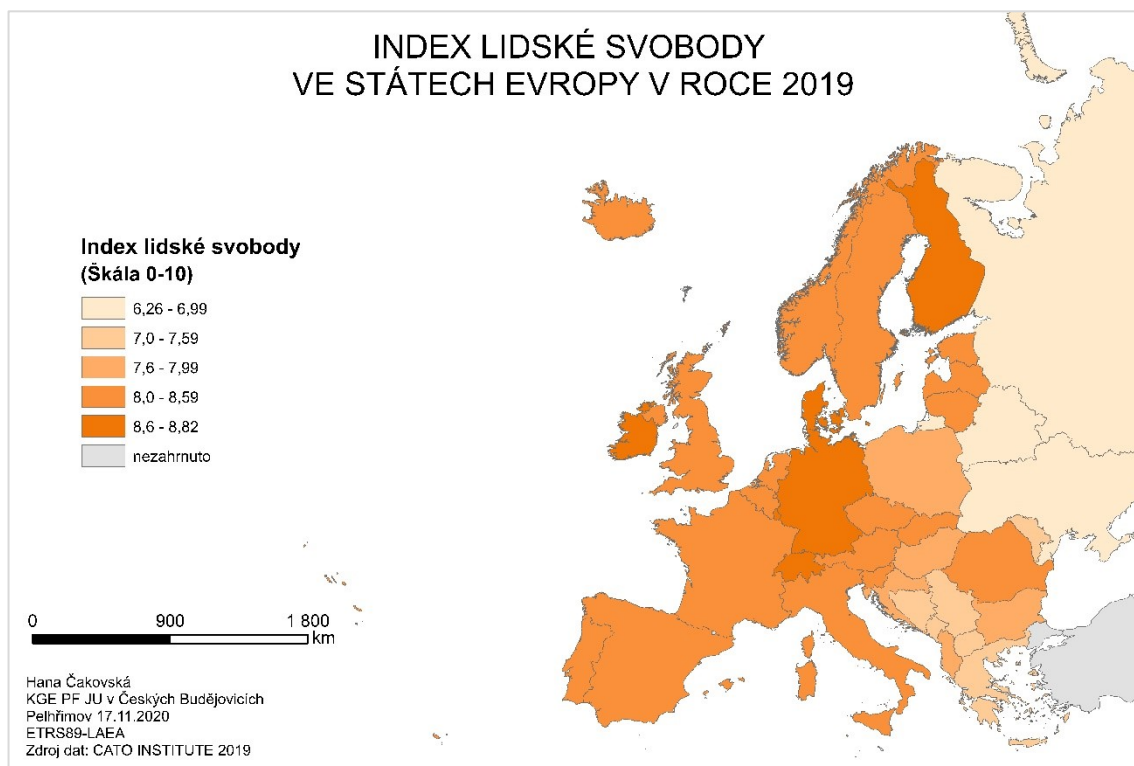
Ze skupiny ostatních ukazatelů je jako první představen *index demokracie*, který hodnotí míru demokracie ve státech po celém světě. Fungující demokracií se vyznačují skandinávské státy a obecně západní část Evropy. Směrem na východ přibývají v demokracii nedostatky v důsledku socialistické minulosti. Korelační koeficient u tohoto ukazatele vyšel v záporné hodnotě -0,43, což napovídá, že míra šikanovaných s indexem demokracie poměrně signifikantně koreluje, a tak se se snižující mírou demokracie sociopatologický jev projevuje více. Úplná pravidelnost je rozpoznána opět v severovýchodních státech, kde vysoký index demokracie odpovídá nižšímu procentu šikanovaných. Do výsledků korelace zapadají i státy západní Evropy vyjma Velké Británie. Italská kultura (ID = 7,52; PŠ = 24) byla v minulosti protkána mafiánskou strukturou a zkorumpováním politiky, která je podle některých Italů považována za nezbytný proces k přežití italské ekonomiky a samotného lidu. Vedle něho staví Pacella (2014) šikanu, která může být také vnímána jako sociální pohroma, která vždy existovala, je součástí dospívání a jedince dokáže posílit, což se může následně ve statistice projevit. Na opačné straně spektra dochází i na východě a jihovýchodě Evropy k nepřímé závislosti, kdy s klesajícím indexem demokracie roste podíl šikanovaných. Po vstupu Rumunska a Bulharska do EU musela rumunská a bulharská společnost restrukturalizovat systém hodnot a vypořádat se s novým společenským řádem kvůli zavádění evropských strategií (Staneva a Molhova 2017). Tím lze odůvodnit vůbec nejvyšší podíl šikany v této oblasti.

Mapa 8 Index demokracie ve státech Evropy v roce 2019

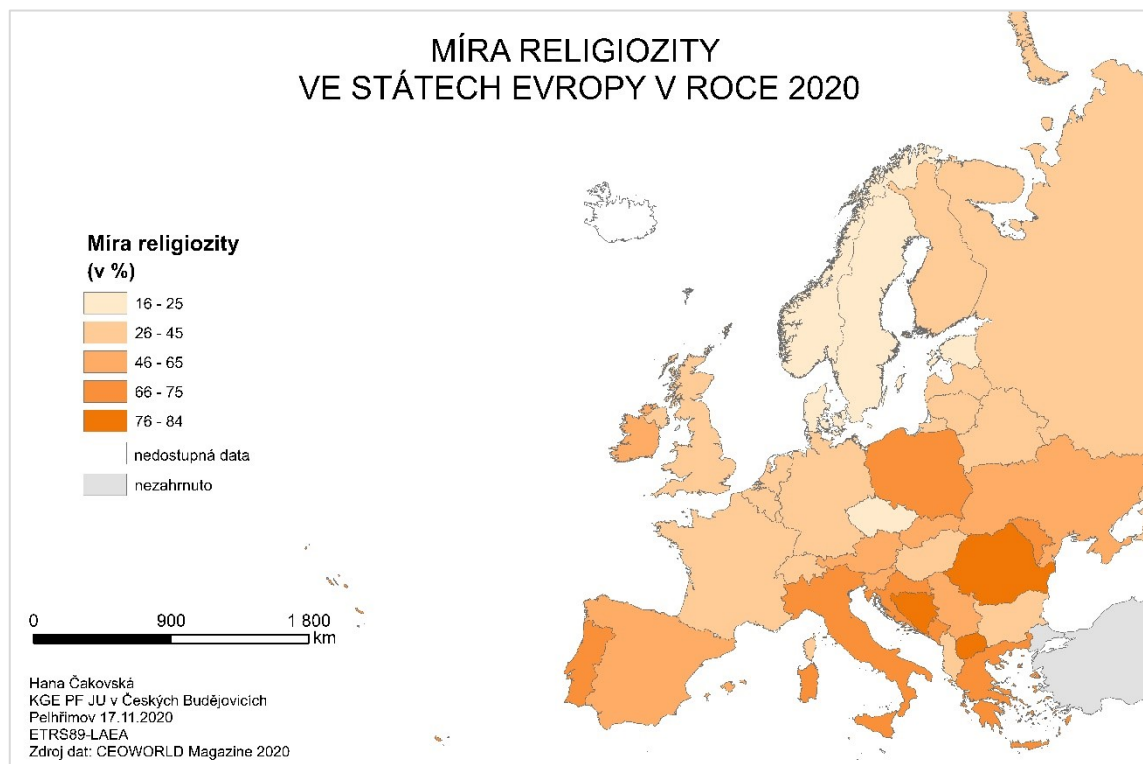
Index lidské svobody (HFI) vyjadřuje míru svobody, tj. svobody projevu, náboženství, právní diskriminace párů stejného pohlaví apod. Podle Dankmeijera (2020) je největší hrozbou v boji proti šikaně autokracie, náboženská nesvoboda či diskriminace LGBT. Korelační koeficient nabyl záporné hodnoty -0,33, a tím potvrdil, že riziko šikany se zvyšuje, pokud jsou lidské svobody omezovány. Nejnížší hodnoty indexu jsou zachyceny na Ukrajině (6,26), v Rusku (6,34) či Bělorusku (6,65), které však, vyjma Ruska, korelaci značně odporují kvůli nízkému podílu šikanovaných. Korelaci lze sledovat u států západní Evropy, neboť se ukazují jako více tolerantní a otevřené ve společenských otázkách. Zejména Švédsko (HFI = 8,5; PŠ = 19) či Nizozemí (HFI = 8,5; PŠ = 12) jsou známé vysokou tolerancí, respektem a racionalitou, které hrají ve společenském chování důležitou roli. Naopak práva a svobody LGTB či náboženské vnímání západního Balkánu se objevují stále na okraji sociálních procesů, a i po patnácti letech od ukončení války v bývalé Jugoslávii společnost funguje ve „zmražených konfliktech“. V důsledku toho se posiluje náboženský nacionalismus a etnicko-náboženské ideologie (Berg et al. 2014). V konkrétním případě Srbska (HFI = 7,3; PŠ = 26) jsou příčinou šikanujícího chování sociálně-ekonomické podmínky, nedostatek odborných spolupracovníků ve školách, neuspokojivá preventivní opatření a současná legislativa (grin.com 2016).

Mapa 9 Index lidské svobody ve státech Evropy v roce 2019

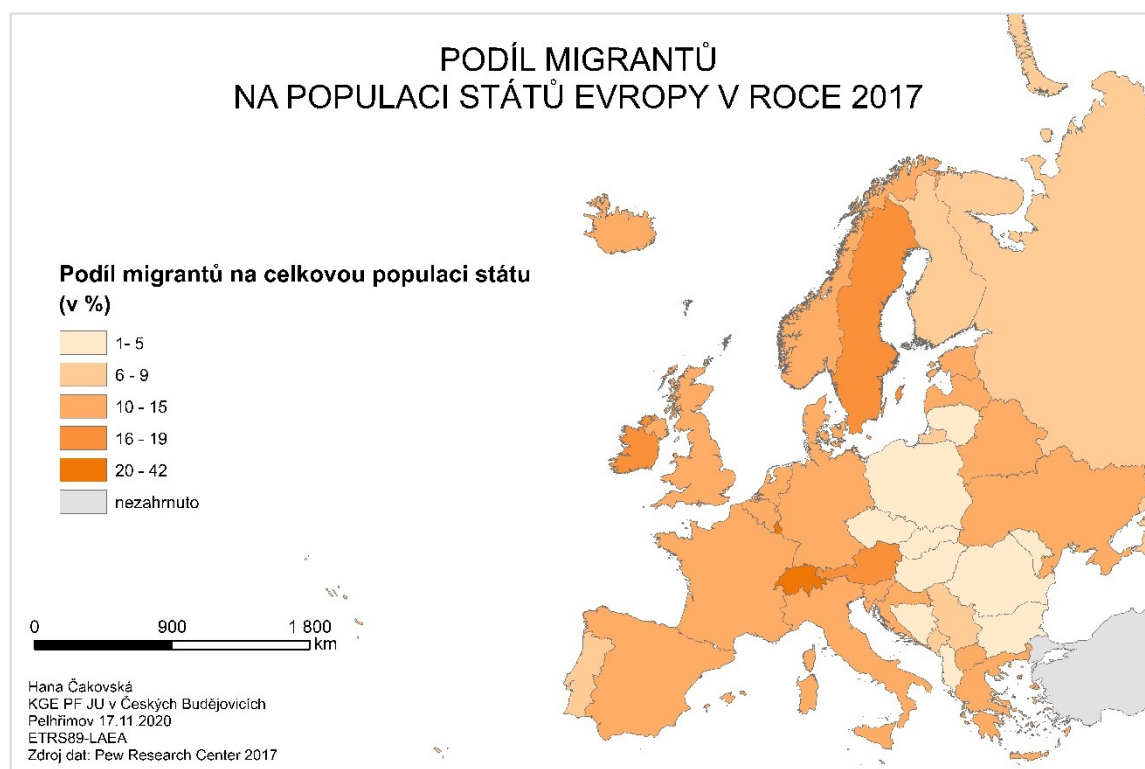
Ukazatel *míry religiozity* se ve vztahu se školní šikanou ukázal v rozmístění jevu jako nejméně determinující ze všech uvedených ukazatelů. Navíc kvůli kladné hodnotě korelačního koeficientu, který vyšel 0,17, předpoklad nebyl potvrzen. Je důležité zmínit, že se jedná o pouhé odhady věřících, nikoliv pevná data, proto mohlo dojít k odchýlení od skutečnosti a tím i nepřesnému vyjádření korelujícího vztahu. Původní předpoklad zněl, že míra religiozity ovlivní výskyt sociopatologického jevu významněji a u hluboce věřících národů se školní šikana bude objevovat méně, neboť víra může u jedince probudit ctnost k lidským hodnotám, a ten podle toho volí své chování (Říčan 1995). Nejvíce religiozních států, které spadají do nejvyššího intervalu <70-64>, najdeme v jihovýchodní Evropě, kde souběžně panují neutuchající nepokoje i kvůli rozmanitému náboženskému vyznání. To je následek míchání etnik a ovládnutí regionu osmanskou říší v minulosti. Naopak nízká religiozita je ve skandinávských zemích, kde převládá protestantství. Protestantismus podle Webera (1996 in Vančura 2005) umožnil zformovat takovou kulturu, která vyzdvihuje individualismus a racionální jednání, což může být důvodem, proč se podíl šikanovaných i přes nižší religiozitu drží nízkých hodnot. Polsko má navzdory velkému počtu věřících vysoký podíl šikanovaných (26). Ten lze opět s největší pravděpodobností přičíst minulému režimu. Další příčinou by mohl být fakt, že římskokatolická církev je výrazně otisknuta do identity Poláků, a tak by mohli být nevěřící z důvodu odlišnosti opovrhováni.

Mapa 10 Míra religiozity ve státech Evropy v roce 2020

Posledním zvoleným ukazatelem je podíl migrantů na populaci států. Etnický původ se v hypotéze pokládal za činitele, který se výrazně promítne do rozmístění sociopatologického jevu, neboť podle Janošové et al. (2015) je častou příčinou školní šikany právě odlišnost v etnickém původu. Při zvažování vztahu mezi koncentrací přistěhovalců a jejich vystavení šikaně byl zjištěn výsledek, který naopak naznačuje, že migrantské prostředí snižuje riziko šikany, neboť korelační koeficient vyšel v záporné hodnotě, a to -0,31. Je to dáno tím, že migranti se především stěhují do vyspělých západních států Evropy s vysokou hospodářskou úrovní, které se vyznačují nízkým výskytem šikanujícího chování. Nejvyšší podíl imigrantů na populaci státu má Lucembursko (42). Podle European Commission (2019b) je vysoký podíl pochopitelný vzhledem k velikosti země a značnému přílivu vysoce kvalifikovaných migrujících pracovníků ze sousedních zemí. Druhý nejvyšší podíl imigrantů zaznamenává Švýcarsko (30). Země helvétského kříže je založena na jazykové a kulturní různorodosti, z čehož vyplývá i názorová mnohost obyvatelstva, proto zde etnické rozdíly budou hrát pravděpodobně menší roli. (migraceonline.cz 2014). Švédsko s vyšším podílem přistěhovalců a zároveň s nízkým podílem šikanovaných představuje pro zbytek Evropy model integrace migrantů (European Commission 2019a). Jihovýchodní Evropa zaznamenává vůbec nejnižší podíl přistěhovalců a v posledních letech čelí naopak depopulaci. Odtud vedou tzv. balkánské cesty do západní Evropy (Rozumek 2016).

Mapa 11 Podíl migrantů na populaci států Evropy v roce 2017

5.3 Analýza vlivu jednotlivých skupin ukazatelů

Součástí analytické části je také komparace vlivu jednotlivých skupin zahrnující všechny výše představené indikátory. Celkem byly vytvořeny tři skupiny, a to s ekonomickými, sociálními a ostatními ukazateli. Cílem bylo rozpoznat skupinu s nejsilnějším působením závislosti na rozmístění výskytu školní šikany. K porovnání vlivu a charakteru závislosti jednotlivých skupin byl aplikován aritmetický průměr korelačního koeficientu v rámci zmíněných kategorií. Jelikož se hodnoty nacházejí v intervalu $<-1;1>$, použily se absolutní hodnoty korelačních koeficientů. V následující tabulce jsou tyto výsledky zobrazeny.

Tabulka 5 Vlivy skupin determinantů podle průměru

Ekonomické ukazatele	Korelační koeficient	Sociální ukazatele	Korelační koeficient	Ostatní ukazatele	Korelační koeficient
HDP na obyvatele	-0,44	HDI	-0,48	Míra religiozity	0,17
Index ekonomické nerovnosti	0,45	Míra urbanizace	-0,39	Migrace	-0,31
		Index kriminality	0,22	Míra demokracie	-0,43
				Index lidské svobody	-0,33
Průměr	0,005		-0,217		-0,225
Absolutní průměr	0,445		0,363		0,31

Zdroj: viz kapitola 3, vlastní zpracování

Z výsledných hodnot skupin ukazatelů vyplývá, že největší absolutní průměr připadá na ekonomické ukazatele, tudíž mají na výskyt školní šikany ze všech skupin největší vliv. Tento výsledek lze označit za logický, neboť státy s vysokým *hrubým domácím produktem na obyvatele* se vyznačují vysokou životní úrovní, tudíž mohou investovat čas i peníze do těchto nadstandardních problematik, za niž lze školní šikanu považovat. Tradice výzkumu tohoto sociopatologického jevu je zakořeněna především v hospodářsky nejvyspělejších státech světa, a to v severních a západních státech Evropy. Oproti tomu státy, které byly v blízké minulosti ovlivněny napětím, nepříznivou politickou a ekonomickou situací věnovaly viktimizaci vrstevníků, šikaně, bezpečnosti a klimatu školy malou pozornost. V tomto případě lze hovořit zejména o balkánské kultuře (Agani 2019). Významným ekonomickým ukazatelem je také *ekonomická nerovnost*, která ve společnosti vyvolává stud, ponížení i násilí. Pokud jsou si děti na školách vědomy společenských rozdílů, sociální prostředí bývá plné škádlení, odmítnutí a ponížení.

Druhou největší silou závislosti působí sociální ukazatelé. Sociální charakteristiky států jsou vyjádřeny *indexem lidského rozvoje, mírou urbanizace a mírou kriminality*. Srovnání států po této stránce vyvozuje určité rozdíly v úrovni školství či zdravotnictví. Z pohledu korelačního koeficientu index lidského rozvoje souvisí se šikanou ze všech analyzovaných ukazatelů nejvíce. Tento ukazatel naznačil pravděpodobnost, že vyšší životní úroveň obyvatelstva má za důsledek větší zájem sociopatologický jev řešit a schopnost vytvářet iniciativy na podporu v boji s tímto škodlivým fenoménem. Velmi populárním se stal projekt KiVa vytvořený ve Finsku, který je licencován partnerskými organizacemi v Estonsku, Irsku, Itálii, Španělsku, Švédsku, Nizozemsku, Velké Británii, Belgii, Řecku, Lucembursku a Německu (KiVa 2020). Index kriminality je s mírou šikanovaných do jisté míry rovněž provázán. Kriminalita je spojena především s městským prostředím a výzkum OECD (2019) zohledňoval městské i vesnické školy a pro tento vztah je tedy důležité, v jakém sociálním prostředí se škola nachází, proto by tato korelace mohla lépe vyniknout ve vnitrostátním srovnání.

Poslední skupinou jsou ostatní ukazatelé, které v sobě skrývají politický či náboženský podtext. Nejslabší vliv má ukazatel míry religiozity, který ve většině států neodpovídal míře školní šikany, z čehož lze dedukovat, že náboženské hodnoty ztrácejí vliv na chování většiny sekularizované společnosti. Přesto lze usuzovat, že víra ve školní šikaně může významně figurovat, neboť existuje několik případů, kdy byli židé ze strany muslimů šikanováni (Heinrich 2018). Terčem školní šikany se stávají i muslimové, a to v souvislosti se vzrůstající averzí vůči stoupencům islámu ve světě (Tucker 2015). Politické indikátory jako míra demokracie a míra svobody nabyly o něco vyšších hodnot. Ve východní společnosti je vysoká pravděpodobnost přetrvávající totalitní mentality, která proniká i do školství. V jejím důsledku je postrádána možnost volby, prostor k diskusi či netolerance k odlišným názorům. Státy si po pádu komunistického režimu začaly vychutnávat moderní liberalismus, čímž stavěly do cesty překážky vyučujícím jako autoritám, pro které je obtížnější se prosadit než kdykoliv předtím (Říčan 1995, Janošová et. al 2016). Míra migrace rovněž prokázala závislost, avšak v opačném významu, než se předpokládalo. To je zřejmě způsobeno tím, že většina migrantů směřuje do západní a severní Evropy, kde je vysoká hospodářská úroveň. V souvislosti s dlouhotrvajícím přísunem imigrantů do západní Evropy se pohled na odlišnou kulturu může měnit. Tomu přispívá tvrzení Stevense et al. (2020), kteří se domnívají, že viktimizace bývá u druhé generace přistěhovalců zpravidla nižší.

Průměr korelačních koeficientů v absolutních hodnotách za jednotlivé skupiny se nachází v intervalu $\langle 0,31;0,48 \rangle$. Poměrná blízkost hodnot naznačuje, že se jedná spíše o vyrovnaný vliv indikátorů a neexistuje tak dominantní skupina determinující výskyt školní šikany. Je důležité zdůraznit, že výsledné hodnoty musí být chápány pouze orientačně, a to z důvodu, že do daných skupin byli vybráni pouze někteří zástupci ukazatelů. Podobnost výsledku hovoří o určitých specifikách sociopatologického jevu v zemích Evropy. Rozdílné ekonomické, sociální či jiné charakteristiky států způsobily, že v některých oblastech došlo k určitým výjimkám a spolupůsobení ukazatelů neprokázalo předpokládanou vyšší, či naopak nižší míru šikanovaných. U zvolených ukazatelů převládala nepřímá závislost, která předznamenává, že s nižší hodnotou daného indikátoru se zvyšuje vystavení riziku školní šikany.

6. Syntéza prostorové diferenciacie šikanujícího chování

Školní šikana se v Evropě ukazuje za poměrně signifikantní jev, jehož míra se odvíjí od několika různých faktorů, které definují prostředí jednotlivých států. Distribuce sociopatologického jevu by měla v rámci regionálního vymezení nabídnout lepší interpretaci specifík z důvodu generalizace. K tomuto účelu byla aplikována regionalizace Jeřábka et al. (2013), která poskytla živnou půdu pro srovnání výskytu školní šikany napříč regiony včetně korelace podílu šikanovaných s uvedenými ukazateli i z pohledu výjimek. Záměrem je rovněž představit nejvýznamnější determinanty.

6.1 Determinanty

Z uvedených determinantů se největší silou prokázal *index demokracie*, který v porovnání s analýzou jednotlivých států narostl ze své původní hodnoty koeficientu determinace R^2 téměř čtyřnásobně a na výskytu se tak podílí z 85 %. Demokratické prostředí podporuje toleranci k odlišným názorům a vzájemnému respektu, čímž se riziko šikany snižuje. Země s oslabenou demokracií naopak často média využívají jako nástroj, pomocí nichž svými názory výrazně ovlivňují společnost. Právě demokratické státy jako první začaly v bujení sociopatologického jevu spatřovat hrozbu, naopak státy s totalitní minulostí se k jevu nehlásily. S tímto politickým ukazatelem souvisí *index lidské svobody (HFI)*, u kterého se také prokázal silný vliv na rozmístění sociopatologického jevu. Svoboda je potlačována hybridním a autoritářským režimem, tudíž v regionech východní a jihovýchodní Evropy index dosahuje nižších hodnot.

Dále lze vyzdvihnout sociální ukazatel *index lidského rozvoje (HDI)*, jehož vysoké hodnoty jsou příznačné pro západ Evropy. Indikátor vypovídá o vyspělosti státu z hlediska životního stylu, materiálnosti i vzdělání, proto lze předpokládat, že jsou zde činěna taková opatření, aby sociopatologickému jevu zamezily v jeho šíření, neboť i po aplikaci regresní analýzy se v meziregionálním srovnání opět ukazuje, že na šikanující chování působí nemalým vlivem. Druhého nejvýznamnějšího zástupce skupiny sociálních ukazatelů představuje *míra urbanizace*, která se do rozmístění sociopatologického jevu promítá ze 75 %. Výsledek koeficientu determinace R^2 naznačuje souvislost nízkého výskytu šikany s iniciativami spojenými s osvětou a národní politikou odsuzující školní šikany. Ty jsou důsledkem vyšší vzdělanosti a životní úrovně, potažmo procesu urbanizace. Je však důležité zmínit, že každý stát svá města a sídelní strukturu posuzuje odlišně, proto se nemusí jevit jako zcela ideální srovnávací prostředek.

Ekonomičtí ukazatelé se po generalizaci zařadili mezi ty slabší determinanty. Vliv indikátoru *hrubého domácího produktu na obyvatele (HDP)* vyjadřující ekonomickou úroveň státu oproti analýze narostl dvojnásobně, ale i přesto v porovnání s jinými ukazateli mírně zaostává. Důvodem oslabení vlivu je průměrná hodnota HDP regionu střední Evropy, který výrazně převýšil hodnotu jižního regionu s nižším podílem šikanovaných. Na základě koeficientu determinace R^2 , který vyšel 54 %, i tak lze konstatovat, že ekonomická úroveň je pro výskyt školní šikany významným faktorem. *Ekonomická nerovnost* se podle regresní analýzy oproti analýze propadla mezi ty slabší determinanty. Výskyt tak ovlivňuje pouze ze 12 %. Koeficient zkreslil region jižní Evropy vzhledem k vyšší ekonomické nerovnosti. Dále také některé státy střední a východní Evropy, v nichž přetrvává rovnostářství, které vzniklo v socialismu.

Tabulka 6 Hodnoty ukazatelů v rámci makroregionů

Region	Podíl šikanovaných	HDP	Index ekonomické nerovnosti	HDI	Index demokracie	Index lidské svobody	Míra urbanizace
Severní	18,8	56483	27,74	0,9402	9,462	8,49	87,52
Střední	24,5	44693	29,95	0,9023	7,865	8,27	70,01
Jižní	20,5	24316	34,70	0,884	7,8175	7,94	74,13
Západní	20,2	40849	31,02	0,9298	8,506	8,36	83,54
Východní	26,8	13272	32,05	0,8377	5,73	7,39	71,38
Jihovýchodní	26,6	9809	33,23	0,811	6,212	7,59	57,56
Korelační koeficient	-	-0,74	0,35	-0,87	-0,92	-0,81	-0,85
R2	-	0,54	0,12	0,75	0,85	0,66	0,72

Zdroj: viz kapitola 3, vlastní zpracování

Korelační koeficient zde vykázal některé překvapivé výsledky. V případě ukazatele indexu kriminality, u kterého se předpokládala v hypotéze silnější závislost, se korelační koeficient dostal do záporných hodnot. Na základě tvrzení Jedličky et al. (2015), který kriminogenní prostředí spojuje s problémovým chováním, tento výsledek lze označit za nelogický, neboť se zvyšující se kriminalitou snižuje zároveň podíl šikanovaných. Kvůli této zvláštnosti byl ukazatel indexu kriminality v regionálním srovnání vynechán. Zdůvodnění lze hledat u severního a západního regionu, které výsledky zkreslují vzhledem k nižšímu výskytu šikanovaných. Za vysokou kriminalitou na Západě stojí

zejména přistěhovalci, kteří nejsou začlenění do společnosti, a v případě zámožnějších zemí se kriminální činy týkají zejména krádeží vozidel (Nováček 2012, ČSÚ 2017). Ve Kriminalita na Východě je oproti tomu více spojená s nestabilní ekonomickou a sociální situací státu, proto se lze domnívat, že tato příčina kriminálního chování ve společnosti rezonuje více a negativně ovlivňuje náladu ve společnosti, potažmo samotných rodin.

U *míry religiozity* a *míry migrace* se teoretická účinnost ve vztahu podílu šikanovaných v regionálním rozdělení rovněž neprokázala, neboť korelační koeficient u obou ukazatelů nabyl pozitivních hodnot, což je v rozporu s hypotézami. V případě religiozity jsou důvodem pravděpodobně sekularizační trendy v moderní společnosti, v jejichž důsledku má náboženství na lidské chování slabší morální apel. Významný podíl věřících se totiž vyskytuje v druhé nejvíce postižené oblasti – jihovýchodní Evropy. U míry migrace zřejmě nelze uplatňovat stejnou teorii na všechny státy, poněvadž některé z nich se potýkají s přílivem migrantů delší dobu. Potvrzení předpokladu dále nebylo naplněno kvůli depopulaci jihovýchodního regionu.

Korelační koeficient odkryl u *indexu ekonomické nerovnosti* v analýze druhou nejsilnější závislost. V regionálním srovnání se však z hodnoty 0,45 snížil na 0,35. Pravidelnosti se výrazněji vymyká region jižní Evropy, který registruje nízký podíl šikanovaných i přes markantní ekonomickou nerovnost. Výzkum OECD (2019) odhalil, že ve Španělsku či Portugalsku disciplinární klima na hodinách není zdaleka ideální, ale i přesto se zde žáci ke svému emočnímu stavu vyjadřovali velmi pozitivně. Významnou roli zde proto může hrát mentalita jižních národů a jejich životní styl. Ten je z velké části ovlivněn subtropickým podnebím – sluncem, mořem a pestrou stravou, které přispívají k psychické pohodě a kvalitě života obyvatel. Otázkou ale je rovněž míra zahrnutí sociálně-psychologických aspektů v kultuře jižních regionů. U zbylých ukazatelů došlo v rámci generalizace k zesílení vztahu závislosti.

6.2 Regionální pravidelnosti a specifika

Z prostorového hlediska je sledovaný jev nejvíce umocněn ve východní části Evropy, respektive v regionech *východní* a *jihovýchodní Evropy*. Průměrné hodnoty podílu šikanovaných se zde pohybují v hodnotách 26,5 % (jihovýchodní Evropa) a 26,8 % (východní Evropa). Určité znaky, které jsou specifické pro šikanující chování, lze objevit v tamní politice i kultuře. V tomto kontextu nelze opomenout právě Rusko, pro něhož je charakteristická mocenská nerovnost vytvářející nátlak ve společenských vztazích, ať už v rovině vertikální či horizontální. Po rozpadu SSSR se Rusko a další bývalé sovětské

republiky ocitly v zcela nové situaci a národní identita tím byla značně zasažena, z čehož se následně odvíjely deprese a deziluze (Vavrouška 2013 in Kymlová 2019). Všechny výše zmíněné faktory mohou utvářet natolik neuspořádané sociální prostředí, které přispívá k rodinné krizi. V jejím důsledku roste domácí násilí, konzumace alkoholu či užívání drog, které zvyšují agresivitu i zranitelnost jedince a tím vzniká vyšší pravděpodobnost zapojení se do školní šikany. Podobně na tom byly státy bývalé Jugoslávie, které se po jejím rozpadu musely vypořádat s mnohými válečnými konflikty a napětím mezi sousedními státy, jež přetrvává dodnes. Problém šikanujícího chování se začal dostávat do povědomí až na základě podnětů některých zahraničních výzkumů (Bochaver a Khlomov 2013). Výjimkami jsou Bělorusko, Ukrajina a Severní Makedonie, které přes přítomnost rizikových faktorů zaznamenaly nižší podíl šikanovaných. To lze pravděpodobně přičíst nedostatečnému sledování jevu.

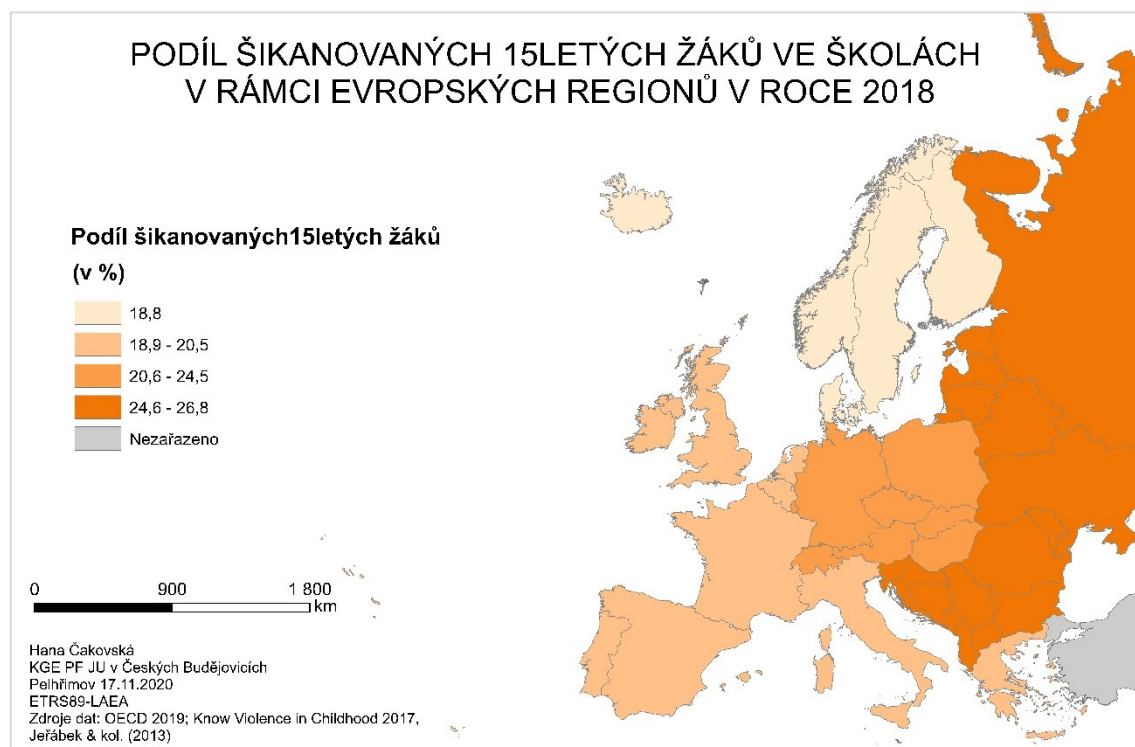
Oblastí, v níž se vyskytuje třetí nejvyšší průměr míry šikanujícího chování (24,5), je region *střední Evropy*. V ekonomické úrovni je viditelný západovýchodní gradient, neboť východní část střední Evropy za západní částí mírně zaostává. Podobně je tomu i v případě míry šikanování. V podstatě se jedná o státy, které byly velmi úzce napojeny na Sovětský svaz, a socialismus v minulých dekadách zakořenil i zde. Dlouhodobé popírání a záměrné přehlížení tohoto kulturního fenoménu tak bylo příznačným rysem i pro tento region. V současnosti proto lze nalézt v některých aspektech politického, sociálního i kulturního života stopy minulého režimu. U maďarské společnosti např. přetrvává extrémně nízká důvěra v politické instituce a obecně v mezilidských vztazích (Biro-Nagy 2017). Podle Říčana (2010) je právě nedůvěra k vládě jednou z hlavních příčin šíření šikany. Nutno dodat, že Německo kromě socialismu, který sehrál důležitou roli v jeho východní části území, se muselo dlouhou dobu vyrovnávat s traumatem druhé světové války a z nenávistné vlny antisemitismu. Podle BBC (2018) i dnes na některých školách dochází k incidentům, jež antisemitismus zesměšňují.

V regionech *jižní a západní Evropy* byl průměrný podíl šikanovaných zachycen v druhém nejnižším intervalu. Jižní národy dosahují jednu z nejvyšších středních délek života, která vypovídá o vysoké kvalitě života, a Španělsko je toho příkladem. Ačkoli zde není ekonomika tolik výkonná oproti západním zemím, z ideologického i kulturního hlediska se v posledních letech stává více liberální, tolerantní a různorodá (Smith et al. 1999). Státy *západní Evropy* (20,2) s vysokou životní a ekonomickou úrovní začaly dbát mezi prvními na bezpečnost a osobní pohodu žáků. Vzhledem k demokratizaci byla upřednostňována rovnost přístupu ke vzdělání a pozornost byla směřována na organizaci

a řízení školství. Olweusův koncept školní šikany byl přijat anglosaskými zeměmi a Nizozemskem, které vykazuje vůbec nejnižší podíl šikanovaných. Velká Británie i přes relativně vysokou informovanost o školní šikaně čelí četnému podílu šikanovaných. Je pro ni typická vysoká stratifikace společnosti a od zbytku západoevropského národa se odlišuje tím, že ji vládne úzká elita (Monbiot 2019). S ní jsou spojeny internátní školy, na nichž je školní šikana častá.

Nejnižším výskytem šikanujícího chování se pyšní region *severní Evropy* (18,8). Ten je proslulý svým sociálním modelem, který zaručuje silné sociální jistoty, čímž přispívá ke státnímu blahobytu. Boj proti školní šikaně je zde důležitým předpokladem pro ochranu práv dětí, na kterou je již od 70. let kladen značný důraz. Severský progresivní vzdělávací systém je také vzorem pro celý svět. Celkově se jedná o vysoce vyspělý region budující pocit společenství a jednoty, s velmi prosperující ekonomikou, dobře fungující vládou a významnou důvěrou ve státní instituce (WHR 2020).

Mapa 12 Podíl šikanovaných 15letých žáků ve školách v rámci evropských regionů v roce 2018

Specifické prostředí států v některých případech způsobilo mírné nepravidelnosti, a aplikování stejných předpokladů pro všechny evropské země tak v sobě skrývá složitější zdůvodnění k rozluštění příčin prostorové diferenciaci školní šikany. S pravděpodobností lze však konstatovat, že vyšší výskyt šikanujícího chování je charakteristický pro státy s totalitní minulostí a šíření sociopatologického jevu napomáhá prostředí se značným omezováním svobod a nižší životní i ekonomickou úrovní.

7. Závěr

Zkoumání prostorové diferenciacie výskytu školní šikany v Evropě přineslo několik zjištění. Školní šikana se ukázala jako celospolečenský problém, se kterým se musejí potýkat všechny státy Evropy. V rozpoznání prostorových kauzalit sledovaného jevu byla rušivým faktorem odlišná zkušenost jednotlivých států s tímto fenoménem, který byl v dlouhodobém horizontu provázen bagatelizací. To je pozorovatelné především na nekonsistentně uchopeném termínu a odlišných přístupech v podobě národních politik. Kromě biologických a genetických předpokladů je jeho výskyt ovlivňován ekonomickými, sociálními a ostatními faktory, které ve společném působení udávají specifický ráz sociálního prostředí daného státu. Odhalení příčin distribuce sociopatologického jevu je z tohoto důvodu komplikované. Ukazatelé, které byly k tomuto účelu použity, nemají ve své kompetenci zahrnovat podrobné informace a po stránce kvality dat je lze napadnout mírou spolehlivosti. Z těchto indikátorů se některé staly předmětem vstupních hypotéz.

Hypotéza (1) předpokládala negativní dopad rozevřených sociálních nůžek ve společnosti, v jejichž důsledku dochází ve školních třídách k mísení dětí z bohatších i chudších vrstev. Toto tvrzení bylo ověřováno pomocí ekonomického ukazatele, a to indexem ekonomické nerovnosti, jehož vysoká hodnota mohla poukázat na provázanost s častějším výskytem školní šikany. V mezistátním srovnáním tento ukazatel dosáhl druhé nejvyšší hodnoty korelačního koeficientu. Tomuto vztahu odpovídají země, jako je Bulharsko, Rusko, Srbsko, Lotyšsko či Velká Británie, které se vyznačují vysoce stratifikovanou společností i vyšším podílem šikanovaných. V opačném spektru jsou to pak zejména skandinávské země, a to Island, Norsko, Finsko, Dánsko a Švédsko. Předpoklad se vyplnil i v regionálním rozdělení, ačkoli zde korelace vyjádřila slabší význam. Souvislosti lze rozpoznat u severního regionu s nižším podílem šikanovaných a jihovýchodního regionu s vyšší prevalencí šikany. I přes některé nepravidelnosti lze hypotézu pokládat za potvrzenou jak na úrovni států, tak i regionů.

Hypotéza (2) vznikla na představě náboženství jako morálního kompasu, který má hlubší dopad na řešení některých sociálních otázek a problémů. Tento předpoklad však nelze potvrdit, neboť korelace naznačila opak. Je to způsobeno tím, že ve vysoce religiózních státech bylo zároveň zaznamenáno vysoké riziko vystavení šikaně. Jedná se především o Rumunsko, Bosnu a Hercegovinu, Makedonii či Polsko. Naopak mezi nejméně religiózní státy s nízkým podílem šikanovaných patří Švédsko, Dánsko, Norsko

a Finsko. Předpoklad nelze uplatnit ani u regionálního pojetí, a to z důvodu, že druhý nejpostiženější region jihovýchodní Evropy zaznamenal druhý nejvyšší podíl věřících. Lze však dedukovat, že náboženství v některých státech i přesto hraje svou roli.

Hypotéza (3) predikuje souvislost vyššího podílu migrantů na populaci státu s vyšším výskytem školní šikany, neboť odlišný etnický původ je častým důvodem školní šikany. Ukázalo se však, že toto tvrzení nelze aplikovat celoplošně. Výsledný korelační koeficient tuto domněnku nepotvrdil, neboť největšího počtu přistěhovalců dosahuje Lucembursko, Švýcarsko, Rakousko či Švédsko, jejichž podíl šikanovaných je nižší. Naopak Bosna a Hercegovina, Rumunsko či Bulharsko, které se zdaleka nestávají hlavním cílem přistěhovalců, registrují vysokou prevalenci šikany. Hypotéza nebyla potvrzena ani v regionálním pojetí, jelikož region jihovýchodní a východní Evropy s nejnižším počtem přistěhovalců zaznamenávají vůbec nejvyšší výskyt školní šikany.

Hypotéza (4) se zabývá vlivem kriminogenního prostředí, které negativně působí na chování žáka. Kvantitativní výsledky tomuto předpokladu odpovídají u států, jako je Velká Británie, Bosna a Hercegovina či Černá Hora, které dosahují vyššího indexu kriminality a současně vyššího podílu šikanovaných. V opačném spektru jsou to bezpečné státy Slovinsko, Island či Finsko s nižším podílem šikanovaných. V rámci regionů však vyšla korelace negativní, neboť regiony jižní a západní Evropy čelí nižšímu výskytu šikany i přes vysokou kriminalitu. Hypotézu lze tudíž potvrdit pouze z části, a to s připomínkou, že se zde vyskytuje větší množství výjimek.

S jistotou tak nelze určit jaký faktor má největší vliv na rozmístění sociopatologického jevu, avšak pro hrubou představu byly některé dílčí vlivy naznačeny. V tomto případě lze poukázat na míru demokracie, omezování lidských svobod či životní a ekonomickou úroveň států, které u většiny států odpovídaly mírám šikany. Hlavním cílem práce bylo nicméně vysledovat prostorovou diferenciaci výskytu školní šikany v Evropě. Ohniskovou oblastí rozšířeného sociopatologického jevu se ukázaly regiony východní a jihovýchodní Evropy. Naopak nejnižší výskyt školní šikany je příznačný zejména pro severské země a celkově pro Západ Evropy. Pomocí statistiky OECD se tak podařilo nastínit západo-východní gradient a tím nalézt jistou pravidelnost v rozmístění sociopatologického jevu. Výsledky je však nutné brát pouze orientačně, neboť závěry jsou zcela platné pouze pro vybraný vzorek dotazovaných a nejedná se o pevná matematická data. Geografické hledisko naznačilo možné vysvětlení rozložení školní šikany v Evropě, v čemž spočívá hlavní přínos této bakalářské práce.

8. Literatura

- AGANI, N. (2019): Children's Exposure to Peer Victimization, Bullying, Perceptions of School Safety, and School Climate Among Albanian and Serbian Students in Kosovo. Dissertation, Clemson University, 124 s.
- ALFONSO-ROSA, R. M., GARCÍA-HERMOSO, A., SANDERS, T., PARKER, P., ORIOL GRANADO, X., ARNOTT, H., DEL POZO CRUZ, B. (2020): Lifestyle behaviors predict adolescents bullying victimization in low and middle-income countries. *Journal of affective disorders*, 273, s. 364-374.
- ALLANSON, P. B., LESTER, R. R., NOTAR, C. E. (2015): A history of bullying. *International Journal of Education and Social Science*, 2, č. 12, s. 31-36.
- AVADNIOVA, K., ASTAPCHUK, S. (2017): School bullying as a social and Psychological phenomenon. European and National dimension in research, Polotsk State University, Novoplotsk, s. 87-89.
- BBC (2018): Germany to fight anti-Semitism in schools with new team. <https://www.bbc.com/news/world-europe-44725066> (cit. 14.3.2021).
- BEDNAŘÍKOVÁ, B. (2013): Školní uniforma: důvody, diskuse, rozhodnutí. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Centrum školského managementu, Praha, 82 s.
- BIČÍK, I. (2015): Úvodník. *Geografické rozhledy*, 24, č. 5, s. 1.
- BERG, V. D. M., BOS, D. J., DERKS, M., GANZEVOORT, R. R., JOVANOVIĆ, M., KORTE, A. M., SREMAC, S. (2014): Religion, homosexuality, and contested social orders in the Netherlands, the Western Balkans, and Sweden. In *Religion in times of crisis*, Brill, s. 116-134.
- BIRO-NAGY, A. (2017): Illiberal democracy in Hungary: The social background and practical steps of building an illiberal state. Hungarian Academy of Sciences. Color Marfil, SL, Barcelona, 14 s.
- BJÖRKQVIST, K., ÖSTERMAN, K., LAGERSPETZ, K. M. (1994): Sex differences in covert aggression among adults. *Aggressive behavior*, 20, č. 1, s. 27-33.
- BOCHAUVER, A., KHLLOMOV, K. (2013): Bullying as a research object and a cultural phenomenon. *Psychology. Journal of higher school of Economics*, 10, č. 3, s. 149-159.
- BOGENSCHUETZ, E. (2020): The Beginning. [http://bullyingellabogenschuetz.weebly.com/history.html#_\(cit. 2.8.2020\)](http://bullyingellabogenschuetz.weebly.com/history.html#_(cit. 2.8.2020)).
- BURIÁNEK J., MORAVCOVÁ E. (2015): Faktory vzniku delikventních tendencí u školní mládeže. *Geografické rozhledy*, 24, č. 5, s. 26–27.
- CATO INTSTITUTE (2019): Human Freedom Index. <https://www.cato.org/human-freedom-index-new> (cit. 22.11.2020).
- CARVALHOSA, S. F., MOLEIRO, C., SALES, C. (2009): Violence in Portuguese schools. *International Journal of Violence and School*, 9, 22 s.

- CEOWORLD MAGAZINE (2020): Revealed: The World's Most (And Least) Religious Countries Based On Religious Beliefs 2020.
<https://ceoworld.biz/2020/05/16/revealed-the-worlds-most-and-least-religious-countries-based-on-religious-beliefs-2020/> (cit. v 22.11.2020).
- ČERNÁ, A., DĚDKOVÁ, L., ŠMAHEL, D. (2013): Kyberšikana: průvodce novým fenoménem. Grada Publishing, a.s., Praha, 152 s.
- ČSÚ (2017): Zločinnost v Evropě Klesla.
<https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/zlocinnost-v-evrope-klesla/>
(cit. v 12.3.2021)
- ČT 24 (2020): Švédsko reaguje na zhoršující se bezpečnost v zemi, posiluje policii a přidává pravomoce ochrankám. <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2984900-svedsko-reaguje-na-zhorsujici-se-bezpecnost-vzemi-posiluje-policii-a-pridava-pravomoce>
(cit. 2.2.2021).
- DANĚK, P. (2013): Geografické myšlení: úvod do teoretických přístupů. Masarykova univerzita, Brno, 172 s.
- DANKMEIJER, P. (2017): GALE European Report 2017 on the Implementation of the Right to Education for Students who are Disadvantaged because of their Expression of Sexual Preference Or Gendered Identity, GALE, Amsterdam, 412 s.
- DANKMEIJER, P. (2020): Antibullying Policies in Europe: a Review and Recommendations for European Quality Assessment of Policies to Prevent Bullying in Schools, GALE and European Antibullying Network (EAN), Amsterdam/Brussels, 65 s.
- DE SAINT MARTIN, C. (2012): Nommer les violences scolaires. Des incivilités au harcèlement scolaire. La lettre de l'enfance et de l'adolescence, 1, s. 119-126.
- DONEGAN, R. (2012): Bullying and cyberbullying: History, statistics, law, prevention and analysis. The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications, 3, č. 1, s. 33-42.
- DRĂGHICESCU, L. M., STĂNCESCU, I. (2019): Bullying in school—prevention and intervention strategies. Journal of pedagogy, 2, s. 107-124.
- DUE, P., HOLSTEIN, B. E., LYNCH, J., DIDERICHSEN, F., GABHAIN, S. N., SCHEIDT, P., CURRIE, C. (2005): Bullying and symptoms among school-aged children: international comparative cross sectional study in 28 countries. European journal of public health, 15, č. 2, s. 128-132.
- EMMEROVÁ, K. (2000): Malotřídky v současném prostředí českého venkova. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, Brno, 47, č. 3-4, s. 81-96.
- EUROPEAN COMMISSION (2019a): How to improve migrants' inclusion in Sweden's schools? https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/how-improve-migrants-inclusion-swedens-schools_en (cit. 16.9.2020).
- EUROPEAN COMMISSION (2019b): Integrating Students from Migrant Backgrounds Into Schools in Europe: National Policies and Measures. Eurydice Report, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 196 s.

- FEKETE, M. (2013): Skandinávský model státu blahobytu. Diplomová práce, VŠE v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů, katedra mezinárodních ekonomických vztahů, Praha, 83 s.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. (2014): Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. Grada Publishing, a.s., Praha, 232 s.
- FRÁŇOVÁ, L. (2010): Školní šikana z pohledu morální kognice: přehled vybraných poznatků. Československa Psychologie, 54, č. 2, 175 s.
- FROMM, E (1997): Anatomie lidské destruktivity. Lidové noviny, Praha, 521 s.
- GRIN.COM (2016): Are schools safe? Anti-bullying practices in primary schools in contemporary Serbia. <https://www.grin.com/document/353794> (cit. 15.9.2020).
- HAGGETT, P. (1983): Geography: A Modern Synthesis. Harper Row Publishers, New York, 620 s.
- HEINRICH, D (2018): Anti-Semitic bullying of Jewish schoolgirl causes outrage in Germany. <https://www.dw.com/en/anti-semitic-bullying-of-jewish-schoolgirl-causes-outrage-in-germany/a-43171701> (cit. v 2.4.2021).
- HRUŠKA, V. (2014): Proměny přístupů ke konceptualizaci venkovského prostoru v rurálních studiích. Sociologický časopis, 50, č. 4, s. 581-601.
- INTERNATIONAL MONETARY FUND (2020): GDP per capita, current prices. <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOORLD> (cit. v 22.11.2020).
- JANOŠOVÁ, P., KOLLEROVÁ, L., ZÁBRODSKÁ, K., KRESSA, J., DĚDOVÁ, M. (2016): Psychologie školní šikany. Grada Publishing, a.s., Praha, 416 s.
- JEDLIČKA, R. et al. (2015): Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence. Grada Publishing, a.s., Praha, 544 s.
- JERÁBEK, M. et al. (2013): Zeměpis 8 – učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. Fraus, Plzeň, 128 s.
- KAJANOVÁ, A. (2014): Sociální patologie: vybrané kapitoly. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, České Budějovice, 87 s.
- KAPPELER, A. (2014): Ukraine and Russia: Legacies of the imperial past and competing memories. Journal of Eurasian studies, 5, č. 2, s. 107-115.
- KLADIVO, P. (2013): Základy statistiky. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, Olomouc, 62 s.
- KIVA (2020): KiVa - a globally functioning network. <https://www.kivaprogram.net/kiva-around-the-world/> (cit. 7.9.2020).
- KNOW VIOLENCE IN CHILDHOOD (2017): Ending Violence in Childhood. Global Report 2017, New Delhi, 172 s.
- KOO, H. (2007): A time line of the evolution of school bullying in differing social contexts. Asia Pacific Education Review, 8, č. 1, s. 107-116.
- KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. et al. (2007): Sociální patologie. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Hradec Králové, 51 s.

- KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. et al. (2007): Teorie sociálních deviací. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Hradec Králové, 49 s.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. (2001): Člověk-prostředí-výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Paido, Brno, 199 s.
- KOLÁŘ, M. (1997): Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc. Portál, Praha 127 s.
- KOLÁŘ, M. (2001): Bolest šikanování: cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách. Portál, Praha, 255 s.
- KYMLOVÁ, L. (2019): Prostorová diferenciacie narkomanie v Evropě. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 69 s.
- LAŠTOVIČKOVÁ, P. (2011): Šikana mezi žáky 2.stupně základní školy z pohledu učitelů. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd, Brno, 70 s.
- LEVCHENKO, K., LEGENKYI, M., SHVED, O., LEGENKA, M., DUNEBABINA, O. (2020): Social and Legal Mechanisms for Prevention and Counteraction to Bullying in Youth Environment. III International Scientific Congress Society of Ambient Intelligence 2020, Atlantis Press, s. 183-191.
- LUKÁŠ, P. (2020): Prostorová diferenciacie spotřeby alkoholu ve světě. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta, katedra geografie, České Budějovice, 66 s.
- MACEŠKOVÁ, M., OUŘEDNÍČEK, M., & TEMELOVÁ, J. (2009): Sociálně prostorová diferenciacie v České republice: implikace pro veřejnou (regionální) politiku. Ekonomický časopis, 7, č. 57, s. 700-715.
- MCCRACKEN, J. D., BARCINAS, J. D. T. (1991): Differences between rural and urban schools, student characteristics, and student aspirations in Ohio. Journal of research in rural education, 7. č. 2, s. 29-40.
- MILLI, E. (2017): Baseline Study on the State of Art of Bullying in Europe. European Schools Cooperating to be Bullying Free, From Peer to Peer, 21 s.
- MONBIOT, G. (2019): Boarding schools warp our political class – I know because I went to one. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/nov/07/boarding-schools-boris-johnson-bullies> (cit. 22.3.2021).
- MÜHLPACHR, P. (2008): Sociopatologie pro sociální pracovníky. MSD, Brno, 194 s.
- NABILAH, L., SUBAGJA, A. R. R., NURLITA, F., MUNAWAR, H., MULYANI, V. G. (2018): Exploring World's Cyberbullying: It's Implication on Social Marketing. In Prosiding Industrial Research Workshop and National Seminar, 9, s. 759-769.
- NOVÁČEK, A. (2012): Dualita Evropy: Historickogeografická analýza vývoje a její vymezení. Česká geografická společnost, Praha, 241 s.
- NOVÁČEK, A. (2015): Vraždy ve světě: makroregionální srovnání. Geografické rozhledy, č. 5, s. 14-15.

- NOVÁK, J., PULDOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2007): Současné procesy ovlivňující sociálně prostorovou diferenciaci České republiky. *Urbanismus a územní rozvoj*, 10, č. 5, s. 31-35.
- NUMBEO (2020): Europe: Crime Index by Country 2020 Mid-Year. https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp?title=2020-mid®ion=150 (cit. v 22.11.2020).
- OECD (2017): PISA 2015 Results (Volume III): Students' Well-Being, PISA, OECD Publishing, Paris, 530 s.
- OECD (2019): PISA 2018 Results (Volume III): What School Life Means for Students' Lives, PISA, OECD Publishing, Paris, 368 s.
- OCHIENG, A. (2017): Muslim Schoolchildren Bullied By Fellow Students And Teachers. <https://www.npr.org/sections/codeswitch/2017/03/29/515451746/muslim-schoolchildren-bullied-by-fellow-students-and-teachers> (cit. v 22.11.2020).
- ORTEGA, R., DEL REY, R., MORA-MERCHÁN, J. A. (2004): SAVE model: An anti-bullying intervention in Spain. *Bullying in schools: How successful can interventions be*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 167-186.
- PACELLA, CH. (2014): Mafia and Bullying: A Common Mindset. https://www.huffpost.com/entry/mafia-and-bullying-a-comm_b_5458483 (cit. 1.3.2021).
- PACER (2019): Bullying statistics. <https://www.pacer.org/bullying/resources/stats.asp> (23.1.2021).
- PELIVAN, V. (2019): [Moldova] The future of school is free of violence and bullying. <https://childhub.org/en/child-protection-news/moldova-future-school-free-violence-and-bullying> (cit. 27.2.2021).
- PELLEGRINI, A. D., ARCHER, J. (2005). Sex differences in competitive and aggressive behavior. *Origins of the social mind*, Guilford Press, New York, s. 219-244.
- PEW RESEARCH CENTER (2017): International migrants by country. <https://www.pewresearch.org/global/interactives/international-migrants-by-country/> (cit. 22.11.2020).
- RICHARDSON, D., FEN HIU, C. (2018): Developing a global indicator on bullying of school-aged children, *Innocenti Working Papers*, Unicef Office of Research, Florence, 28 s.
- ROZUMEK, M. (2016): Vzdělání uprchlíci v Rakousku. <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/vzdelani-uprchlici-v-rakousku> (cit. 17.2.2021).
- RUEDEN, U. V., GOSCH, A., RAJMIL, L., BISEGGER, C., RAVENS-SIEBERER, U. (2006): Socioeconomic determinants of health related quality of life in childhood and adolescence: results from a European study. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 60, č. 2, s. 130-135.
- ŘÍČAN, P. (1995): Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. *Portál*, Praha, 95 s.

- ŘÍČAN, P. (2010): Jak na šikanu. Grada Publishing, a.s., Praha, 115 s.
- SCUTTS, J. (2018): Britain's Boarding School Problem.
<https://newrepublic.com/article/151232/britains-boarding-school-problem>
 (cit. 2.4.2021).
- SCHLEICHER, A. (2019): PISA 2018: Insights and Interpretations. OECD Publishing, 64 s.
- SINGULE, F (1991): Západoevropské školství v 70. a 80. letech. Pedagogika, 41, č. 2, s. 145-156.
- SMITH, P. K., CATALANO, R., JUNGER-TAS, J. J., SLEE, P. P., MORITA, Y., & OLWEUS, D. (1999): The nature of school bullying: A cross-national perspective. Routledge, London/New York, 384 s.
- SMITH, P. K., KWAK, K., TODA (2016): School bullying in different cultures. Cambridge University Press, Cambridge, 446 s.
- SMOLÍK, J. (2010): Subkultury mládeže. Grada Publishing, a.s., Praha, 288 s.
- SOCHŮREK, J. (2009): Úvod do sociální patologie. Technická univerzita v Liberci, Liberec, 186 s.
- STĂNCESCU, I., DRĂGHICESCU, L. M., PETRESCU, A. M. A., GORGHIU, G. (2019): Reflective Practice in the Context of Teachers' Continuous Professional Development. Pro Edu. International Journal of Educational Sciences, 1, č. 1, s. 5-14.
- STANEVA, Z., MOLHOVA, M. (2017): The bullying phenomenon and the "I am not scared" project in Bulgaria or how and why we need to influence the national school-education system. Psychology, Society & Education, 3, č. 2, s. 147-157.
- STEVENS, G. W., BOER, M., TITZMANN, P. F., COSMA, A., WALSH, S. D. (2020): Immigration status and bullying victimization: Associations across national and school contexts. Journal of Applied Developmental Psychology, 66, 12 s.
- STICKLEY, A., KOYANAGI, A., KOPOSOV, R., MCKEE, M., ROBERTS, B., RUCHKIN, V. (2013): Peer victimisation and its association with psychological and somatic health problems among adolescents in northern Russia. Child and adolescent psychiatry and mental health, 7, č. 15, s. 1-8.
- ŠIMEČKOVÁ, M. (2020): Prevence a eliminace šikany ve Švédsku.
<https://www.dustojnepracoviste.cz/storage/app/media/michaela-simeckova-prevence-a-eliminace-sikany-ve-svedsku.pdf> (cit. 31.1.2021).
- SÝKORA, L. (1993): Teoretické přístupy ke studiu města. Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 64-99.
- ŠOUREK, D. (2019): Prostorová diferenciaci výskytu prostituce ve světě. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 70 s.
- The ECONOMIST (2019): Democracy Index 2019.
<https://www.eiu.com/topic/democracy-index/> (cit. 22.11.2020).

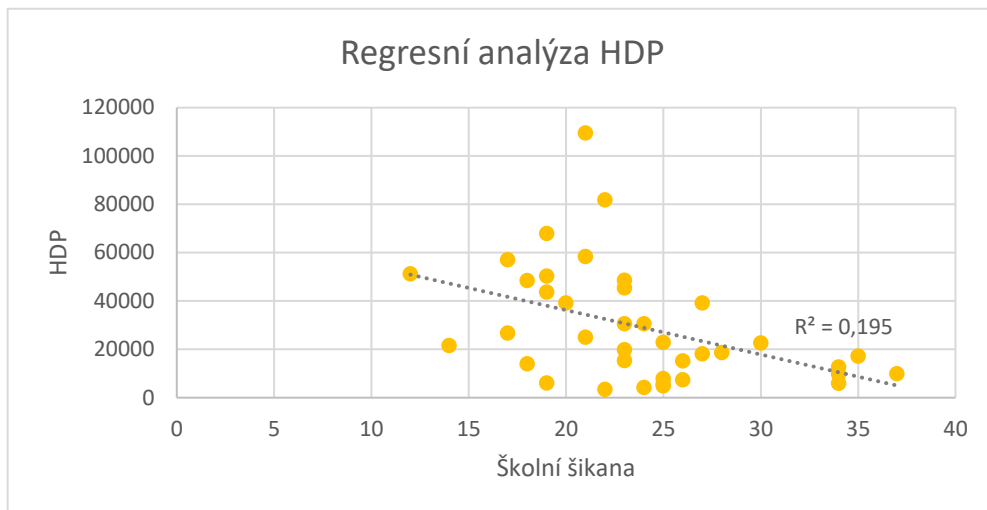
- THE WORLD BANK (2019): Urban population (% of total).
<https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS> (cit. v 22.11.2020).
- THE WORLD BANK (2018): Gini index (World Bank estimate).
<https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?view=map> (cit. v 22.11.2020).
- THERBORN, G. (2006): Skandinávie je školou kreativního sociálního myšlení. Sociologický časopis, 42, č. 4, s. 793-800.
- TOUŠEK, V., KUNC, J., VYSTOUPIL, J. (2008): Ekonomická a sociální geografie. Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň, 416 s.
- TUCKER, J. (2015): Study finds majority of Muslims have faced bullying at school.
<https://www.sfchronicle.com/education/article/With-education-and-humor-taking-aim-at-bullying-6601785.php> (cit. v 2.4.2020).
- UNESCO (2019): Behind the numbers: Ending school violence and bullying. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, France, 71 s.
- UNDP (2018): Human Development Index (HDI).
<http://hdr.undp.org/en/indicators/137506> (cit. v 22.11.2020).
- VANČURA, M. (2005): Srovnání teorií lidského jednání u Ludwiga von Misesa a Maxe Webera. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut ekonomických studií, 62 s.
- VEJBOR, M. (2019): Prostorová diferenciacie výskytu sebevražd ve světě. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 76 s.
- VELIKÝ, K. (2013): Evropský lid: rozdíly v temperamentu.
<https://deliandiver.org/2013/02/evropsky-lid-rozdily-v-temperamentu.html>
(cit. 2.2.2021).
- WHR (2020): The Nordic Exceptionalism: What Explains Why the Nordic Countries Are Constantly Among the Happiest in the World.
<https://worldhappiness.report/ed/2020/the-nordic-exceptionalism-what-explains-why-the-nordic-countries-are-constantly-among-the-happiest-in-the-world/>
(cit. 2.4.2021).
- WILLIS, M. A. (2015): The Relationship between Religiousness and Bullying Among Parochial High School Students in the Southeast. Liberty University. Doctoral Dissertations and Projects, Lynchburg, 138 s.
- ŽELEZNÁ, T. (2020): Prostorová diferenciacie podílu uvězněných osob ve světě. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 66 s.

9. Seznam tabulek, map, grafů

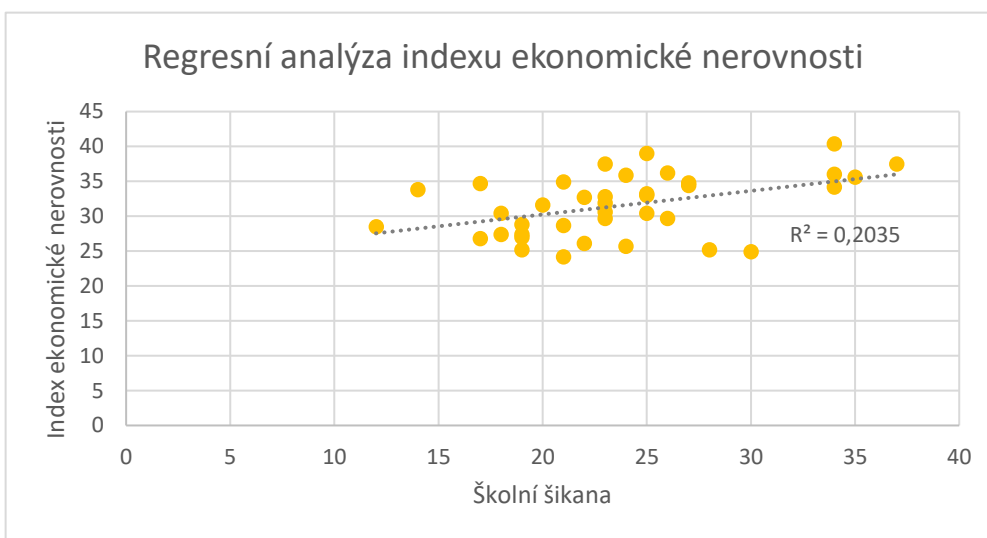
Tabulka 1 Vybrané socioekonomické a ostatní ukazatele	16
Tabulka 2 Státy s nejnižším podílem šikanovaných	28
Tabulka 3 Státy s nejvyšším podílem šikanovaných	28
Tabulka 4 Statistické hodnoty ukazatelů	29
Tabulka 5 Vlivy skupin determinantů podle průměru	39
Tabulka 6 Hodnoty ukazatelů v rámci makroregionů	43
Tabulka 7 Podíl šikanovaných žáků ve věku 15 let ve státech Evropy	60
Mapa 1 Regionalizace Evropy	19
Mapa 2 Podíl šikanovaných 15letých žáků ve školách států Evropy v roce 2018	25
Mapa 3 HDP na obyvatele ve státech Evropy v roce 2020	30
Mapa 4 Ekonomická nerovnost ve státech Evropy 2018.....	31
Mapa 5 Index lidského rozvoje ve státech Evropy v roce 2018	32
Mapa 6 Míra urbanizace ve státech Evropy v roce 2020.....	33
Mapa 7 Index kriminality ve státech Evropy v roce 2020	34
Mapa 8 Index demokracie ve státech Evropy v roce 2019	35
Mapa 9 Index lidské svobody ve státech Evropy v roce 2019.....	36
Mapa 10 Míra religiozity ve státech Evropy v roce 2020.....	37
Mapa 11 Podíl migrantů na populaci států Evropy v roce 2017.....	38
Mapa 12 Podíl šikanovaných 15letých žáků ve školách v rámci evropských regionů v roce 2018.....	46
Graf 1 Regresní analýza HDP	57
Graf 2 Regresní analýza indexu ekonomické nerovnosti	57
Graf 3 Regresní analýza HDI	57
Graf 4 Regresní analýza míry urbanizace	58
Graf 5 Regresní analýza indexu kriminality	58
Graf 6 Regresní analýza indexu demokracie	58
Graf 7 Regresní analýza indexu lidské svobody	59
Graf 8 Regresní analýza míry religiozity	59
Graf 9 Regresní analýza míry migrace	59

10. Příloha

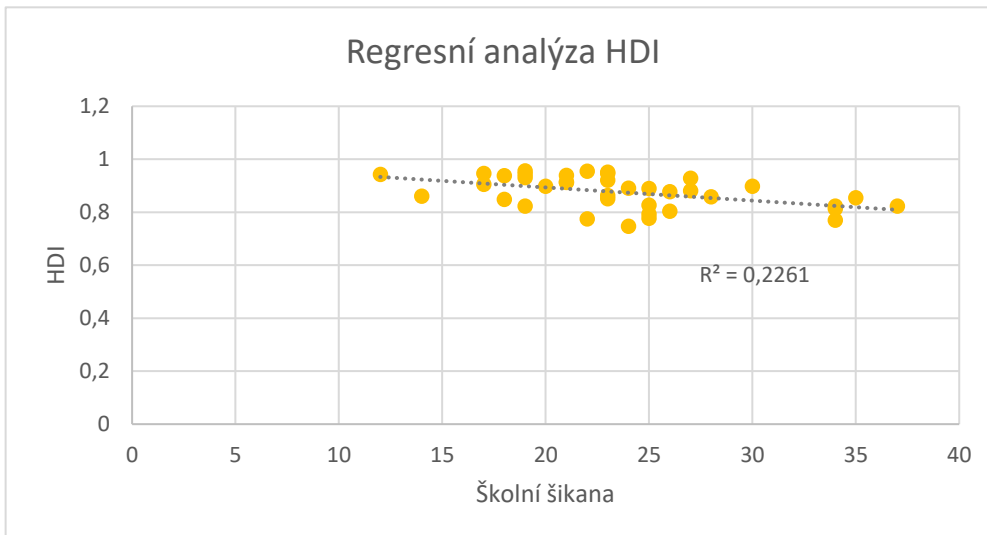
Graf 1 Regresní analýza HDP

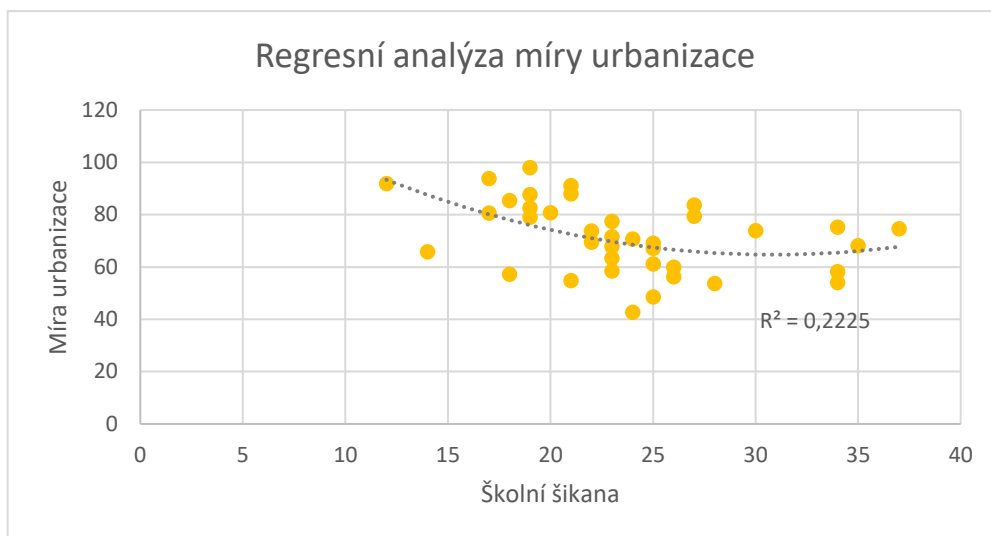
Graf 2 Regresní analýza indexu ekonomické nerovnosti

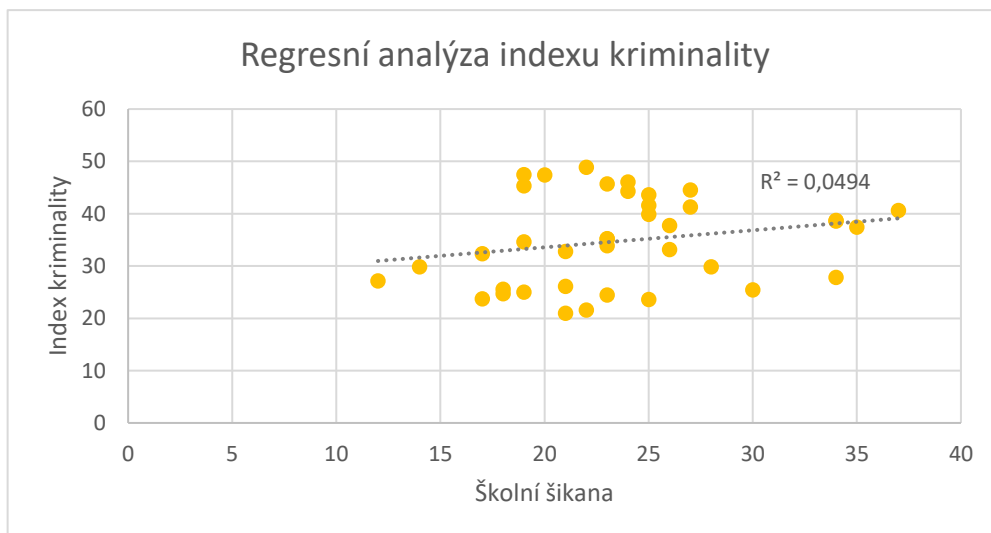
Graf 3 Regresní analýza HDI

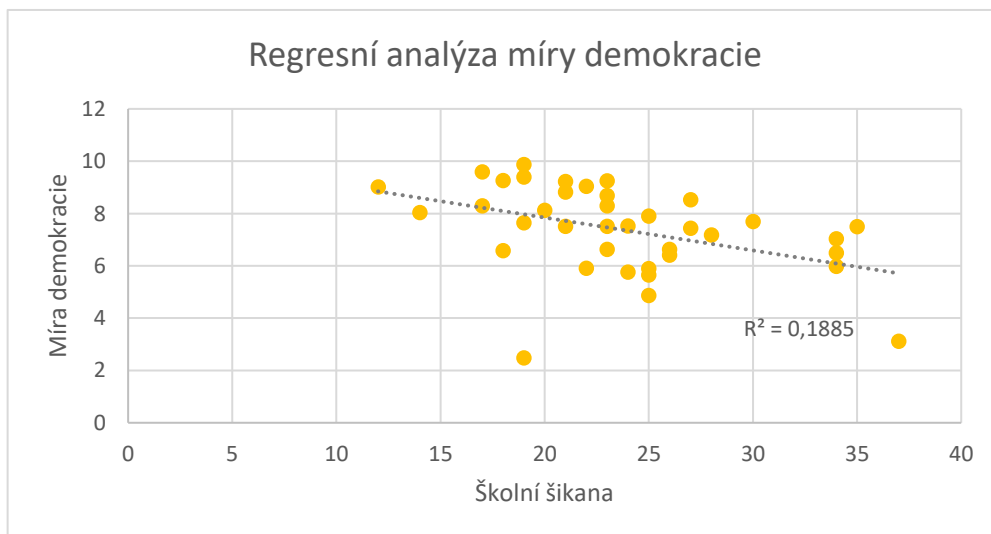
Graf 4 Regresní analýza míry urbanizace

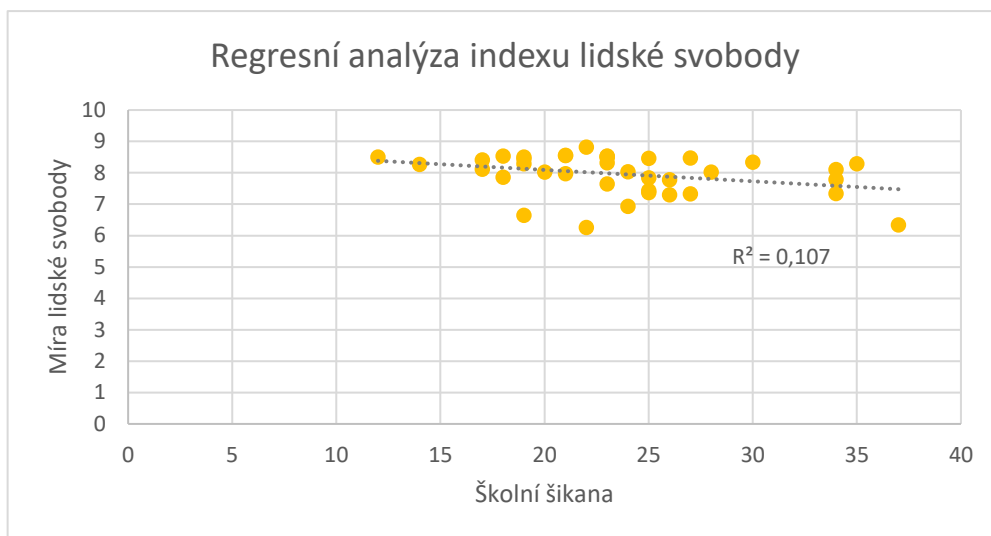
Graf 5 Regresní analýza indexu kriminality

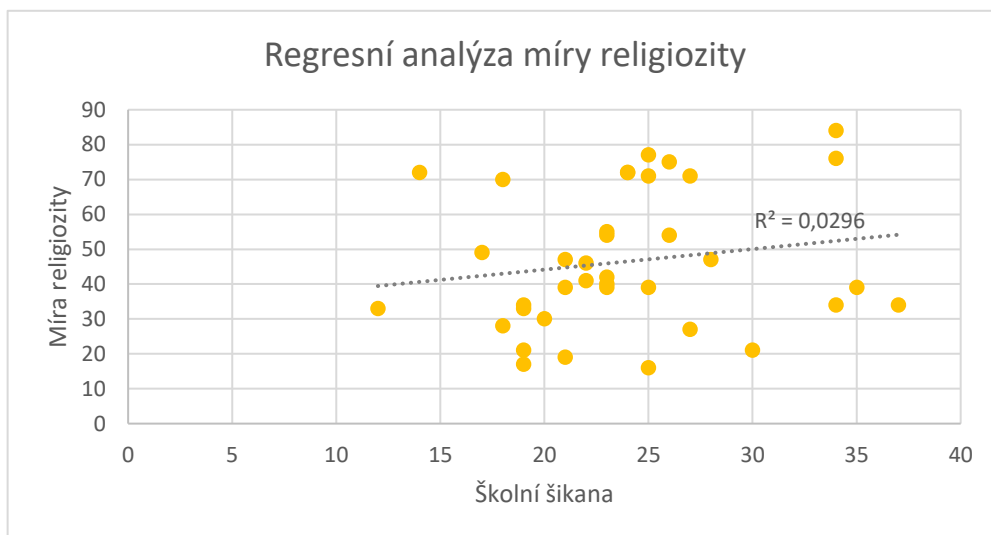
Graf 6 Regresní analýza indexu demokracie

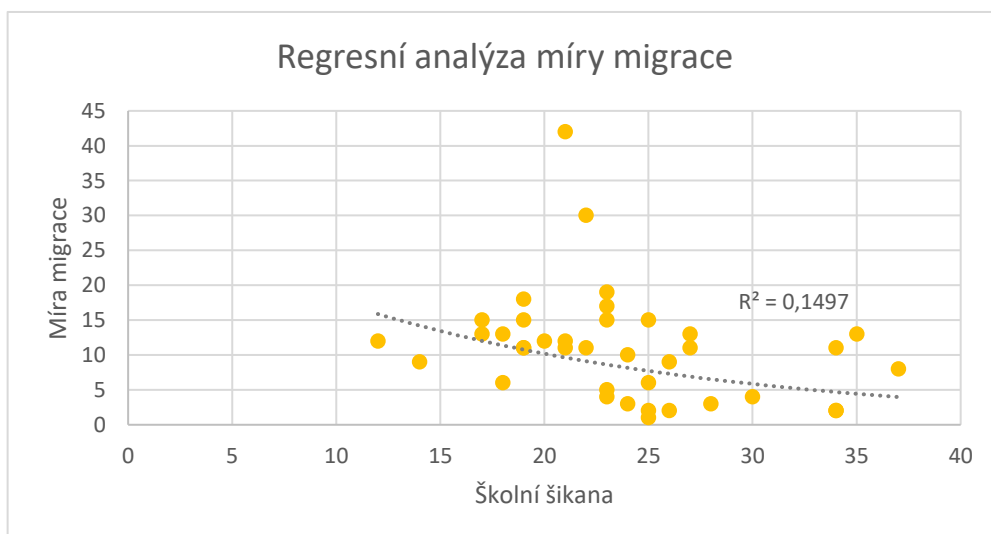
Graf 7 Regresní analýza indexu lidské svobody

Graf 8 Regresní analýza míry religiozity

Graf 9 Regresní analýza míry migrace

Tabulka 7 Podíl šikanovaných žáků ve věku 15 let ve státech Evropy

Státy	Podíl šikanovaných žáků ve věku 15 let [%]
Albánie	25
Belgie	19
Bělorusko	19
Bosna a Hercegovina	25
Bulharsko	34
Černá Hora	25
Česká republika	30
Dánsko	21
Estonsko	25
Finsko	18
Francie	20
Chorvatsko	18
Irsko	23
Island	17
Itálie	24
Litva	23
Lotyšsko	35
Lucembursko	21
Maďarsko	23
Moldavsko	24
Německo	23
Nizozemsko	12
Norsko	19
Polsko	26
Portugalsko	14
Rakousko	23
Rumunsko	34
Rusko	37
Řecko	27
Severní Makedonie	34
Slovensko	28
Slovinsko	21
Srbsko	26
Španělsko	17
Švédsko	19
Švýcarsko	22
Ukrajina	22
Velká Británie	27

Zdroj: OECD 2019, Know Violence In Childhood 2017